SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

LIST ZA KNJIŽEVNOST I KULTURU

GODINA IV
BROJ 4

Uredništvo: Francuska 7, tel. 28-098
Administracija: Kardeljeva 31, tel 24-001

BEOGRAD, UTORAK 23 JANUAR 1951

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
4 DINARA

RAZGOVORI O KNJIŽEVNOSTI

Eli Finci

Često se čuje na račun naše savremene književnosti i naših književnika reč nemilosrdne optužbe: da zaostaje za neizmernim bogatstvom stvarnosti, da je štura u svojim traženjima i ostvarenjima, da ne ulazi dovoljno studiozno i s potrebnim intenzitetom u analizu istoriskog procesa našeg vremena ,da nije htela, nije umela ili nije mogla da sagleda pravo lice našeg čoveka u buri revolucionarnih dana. Kako tu misao ponavljaju mnogi ljudi, s najrazličitijim intencijama i često sasvim oprečnih shvatanja, ona je već postala, u brzoj društvenoj cirkulaciji, jedna vrsta floskule bez određenog intelektualnog pokrića. Njome se obično ne kazuje nikakva misao o htenjima i tendencijama naših savremenih književnih ostvarenja; u njoj najčešće nema ni brige za daljni razvitak umetničke reči, ni ljubavi za već realizovana nastojanja; u njoj se oseća reski prizvuk jedne osude bez priziva, donesene hladno i po unapred stvorenom ubeđenju. Reklo bi se: kao da se sudija, srećan u ulozi koje se primio, divi svojoj mudroj i neumitnoj pravednosti. I baš zato je ta fraza u obliku presude ostala bez intelektualne strasti, bez analitičke produbljenosti, bez zanosa i gorčine uzbuđenog srca.

U tonu kojim se ta osuda najčešće kazuje, u slobodnim razgovorima o književnosti, krije se jedno grubo predubeđenje: da samo stvaranje materijalnih preduslova za razvitak kulture, dok još proces realizacije traje, mora da urodi brzim i efikasnim plodom i na polju umetnosti: naprosto po formuli »određena materijalna osnova stvara određenu društvenu superstrukturu«. Ako danas kod nas tako nije, i pored svih »materijalnih preduslova« — nije, to svi dobro znamo! — onda je u pitanju (i takvu sam logičku aberaciju već čuo u razgovorima) »samo subjektivna krivica«...

Kada bi se u taj vrlo osetljiv problem o uslovima egzistencije kulture ulazilo s polemičkim žarom, onda bi u jednoj kontraverzi s lakoćom moglo da se pozove na istoriju, da se ispita i analizom raščlani pojam »materijalnih uslova«, da se pokuša utvrditi relativna samostalnost zakona koji vladaju i određuju puteve i načine nastajanja, uzgora i propadanja umetnosti u društvu. No da li bi nam, posle jedne takve učene rasprave, postalo jasnije pitanje: zašto naša savremena književnost kao celina, i u njoj, na prvom mestu, veliki rodovi, roman i drama, nema ni onu raznovrsnost, ni ono bogatstvo, ni onaj intenzitet, koje bismo mi, baš zbog svoje ljubavi za književnost i kulturu, tako radosno dočekali?

Mnogo jednostavniji i prirodniji bi bio put jedne ozbiljne i savesno vođene ankete, ili jedne drugarske, otvorene diskusije o svim konkretnim oblicima i izrazima našeg književnog života, o svim problemima na koje književnici nagaze u procesu svoga stvaralačkog rada. U takvom jednom udruženom naporu da se sagledaju svi činioci koji uslovljavaju i stvaralački rad pojedinaca i književni život u celini, lako bi bilo odvojiti subjektivna zastranjivanja i individualne osobenosti pojedinih mišljenja od objektivne analize uslova koji pospešuju ili koče dalji razvitak književnosti.

Odavno je već uočena, bar u redovima književnika, jedna naoko vrlo čudna pojava: da se u našim književnim delima (pesmama, pripovetkama, romanima, dramama, esejima itd.) neuporedivo skromnije i bojažljivije govori o osnovnim psihološkim, moralnim i socijalnim problemima našeg novog društva, nego što se to čini inače, u privatnim i javnim razgovorima književnika ,kada su baš ti problemi gotovo uvek u središtu interesovanja i razmatranja. Smelost koja odlikuje kazanu reč, gotovo uvek nedostaje napisanoj reči. Postoji u tom pogledu i kod najautentičnijih stvaralaca, dakle onih koji se s verom predaju svojoj viziji čoveka i života, izvesna bojazan da ne izvitopere živu stvarnost, koja im, u brzom toku svojih mena i preobražaja, izmiče određenoj i pouzdanoj opservaciji. Postoji također i izvestan strah od svojih sopstvenih zapažanja, misli i osećanja, čak i kad su najdublji i najličniji, strah da se smisao subjektivnog umetničkog odraza ne poklapa sa smislom objektivnog toka zbivanja u čoveku i društvu. Kod najboljih, koji u umetnosti nikad ne špekulišu ,taj strah je uglavnom posledica svesti o umetnosti kao moralnom činu, posledica osećanja odgovornosti književnika pred sobom i pred društvom. Kod onih slabijih i najslabijih, koji ne osluškuju samo glas svoga saznanja, nego se orijentišu prema vladajućim orijentacijama, jer ni sami ne veruju u otkrivalačku sposobnost svoga talenta, javlja se i jedna posebna vrsta straha, nedostojna pravih umetnika, strah od neuspeha i odgovornosti...

Pomanjkanje takve krajnje stvaralačke hrabrosti u pronicanju i umetničkom fiksiranju psiholoških, moralnih i društvenih problema našeg vremena živo se oseća u našoj savremenoj književnoj praksi. Bez te hrabrosti, međutim, svaki napor je uzaludan: vrata života ostaju zatvorena, velike tajne bića i opstanka nepristupačne. Samo pošteno mišljena misao, zasnovana na dubokom iskustvu u traženju i proživljavanju istine, koja neguje, razvija i organizuje naše najdublje emocije i naša najpotresnija saznanja, može se ubličiti u umetničko delo. Reklo bi se da naša savremena književnost, ako izuzmemo nekoliko moćnih stvaralaca, prenebregava i zaobilazi baš takve misli i takva osećanja. Kao da se pisci boje, kao da beže baš od onoga što je bilo, što jeste i što će ostati najtrajnija materija umetničkog dela.

Tom nepoverenju u snagu svoga talenta i moć svoje misli mogu se vrlo lako naći i objektivni razlozi. U razvijenim sredinama stvaralački poziv nije poziv usamljena čoveka, i on i njegovo delo su nerazdvojni deo jedne društvene sredine koja živi u određenoj kulturnoj klimi. Za svoju misao i svoje osećanje, i kad su najsubjektivniji, on nalazi potsticaja u svojoj neposrednoj okolini, on ih svakodnevno proverava i oštri u poređenju, suprotstavljanju i sudaranju s drugim, tako brojnim i tako individualno obeleženim sistemima mišljenja i osećanja. Kod nas je dosad umetnik po pravilu bio svet u sebi i svet za sebe, izdvojen iz društva baš po onome što je u njemu bilo umetničko. Posledice te izolovanosti umetnika od živog sveta ljudi za koje on piše i od kojih on čeka da ga razumeju, još uvek se, i danas još, posle radikalne promene u shvatanju književnosti i književnika, koje je donela revolucija, mogu da nazru i prate. Umetnik je kod nas još uvek bez svoga određenog društvenog ambijenta, on još uvek nema čvrsto socijalno tle pod nogama. Kao i sve biljke nežnijeg tkiva i osetljivije prirode, koje zahtevaju dobro hranjenu zemlju i pogodno podneblje, i umetnost mora da ima društvenu sredinu koja je nadahnuta ljubavlju i razumevanjem za umetničke pothvate.

U našoj socijalističkoj stvarnosti stvaraju se svi potrebni uslovi za formiranje takvog društva. Ono je već danas u procesu svoga nastajanja. Zajedno s njim rodiće se i umetnik novog društva, rodiće se i naša nova umetnost. Pomoći svim svojim sposobnostima, sugestijom, analizom, kritikom, stvaralačkom rečju, rađanje takvog novog čoveka i stvaranje takvog novog društva, da bi se ubrzali i olakašli porođajni bolovi, to ustvari znači, danas, boriti se za pravu i istinsku umetnost, za mogućnost postojanja i društvenog delovanja pravog i istinskog umetnika.

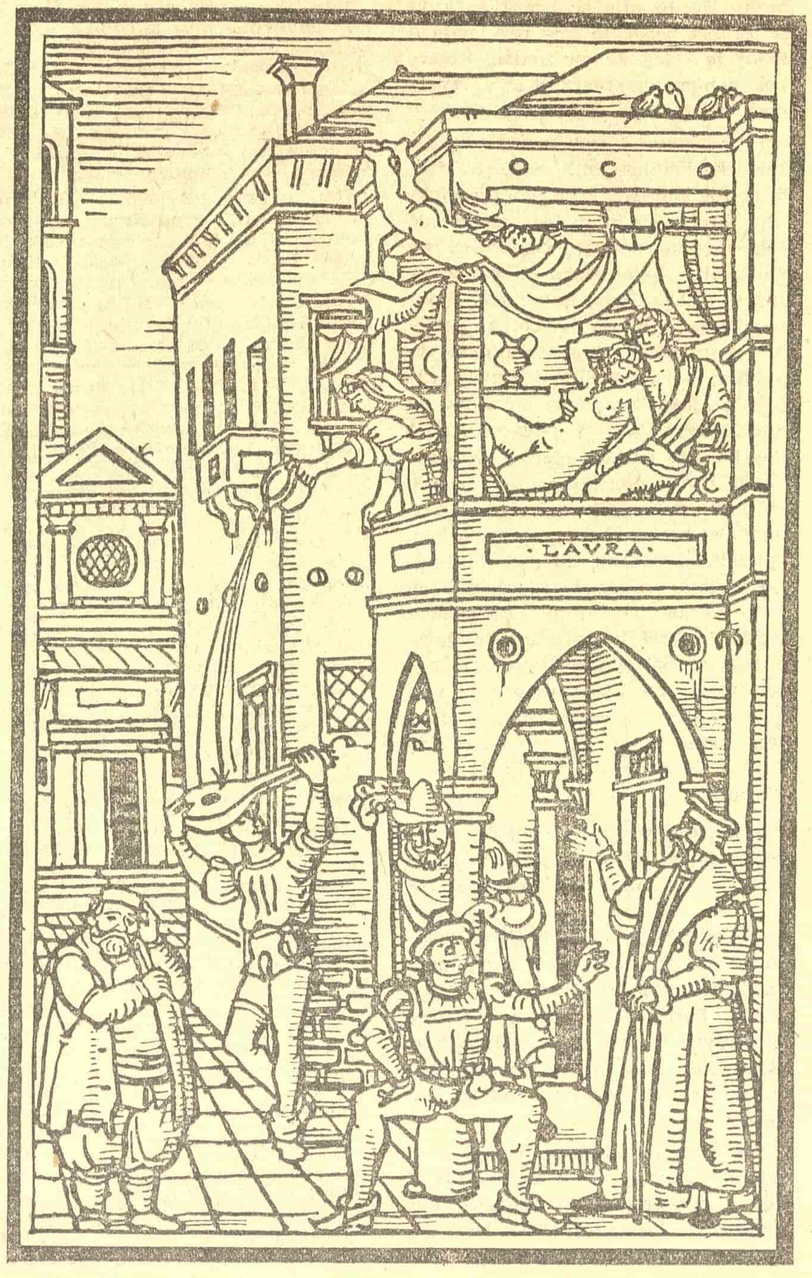

Dušan Ristić: Ilustracija za Držićevog »Dunda Maroja« u izdanju »Jugoslovenske knjige«

Mira Alečković

ZAŠTO VEČERAS...

Zašto večeras mora da pada kiša ova sura?
Zašto večeras mora vetar — kurjak da zavija?
Sigurno se noćas sprema u celom svetu bura,
sigurno u mome gradu košava grane savija.

Zašto se noćas po nebu igraju munje?
Da l' zato što su nam munje same u grudima?
Ili da bi strašnije pod bleskom naraslo crno žbunje,
te slutnje crne u ljudima...

Zašto večeras kiša ne prestaje da rominja,
kad i onako plaču sve oči, mutne i maglene.
Zašto večeras nebo ne prestaje da plaminja
dok gori Užice, i pršte vatre paklene?

KNJIŽEVNI SAVJETI — VELIKA STVARALAČKA NOVINA

Piše

(Crtež Džumhura)

NIKA MILIČEVIĆ

Pri nekim republičkim izdavačkim preduzećima postojali su i djelovali i dosada književni savjeti kao stalna tijela o čijem je sudu i ocjeni zavisilo koja će i kakva djela naše savremene književnosti biti objavljena i kako će njihovi autori, u okviru Uredbe o honorarima, biti nagrađeni. Dakako da su ova tijela, s obzirom na visoku odgovornost svoje funkcije u našem kulturnom životu, bila isključivo sastavljena od naših prominentnijih stručnjaka u stvarima književnosti.

Bilo je, međutim, izdavačkih preduzeća i bez ikakvih književnih savjeta; ona su, za svaki konkretni slučaj, tražila stručno mišljenje od ljudi iz svoje sredine i bez naročitog obzira na to koliko je koji od njih svojim dosadanjim radom osposobljen da bude mjerodavan u delikatnim književnim pitanjima. Zato se i dešavalo da pored ozbiljnijih priloga našoj savremenoj književnosti izlaze tolike zbirke stihova koje ne nalaze prođu, pozorišni komadi pisani isključivo za scenu a bez prethodne verifikacize na sceni, eseji u javnosti slabo poznatih pisaca i sl. S druge strane, bilo je i takvih slučajeva gdje su ta preduzeća za jedno te isto djelo nabavljena cijela niz mišljenja, da bi, na koncu, ostala bez ikakve orijentacije.

Obrazovanje stalnih književnih savjeta pri svim republičkim i ostalim izdavačkim preduzećima, savjeta u kojima će biti okupljeni u najvišoj mjeri provjereni znalci književnih pitanja, velika je i stvaralačka novina u eri naše socijalističke demokratizacije.

Rezultati rada dosadašnjih književnih savjeta bili bi za našu kulturu kudikamo značajniji da njihovi referati nijesu ostajali u arhivama izdavačkih preduzeća. Zar nijesu, koliko se dobro sjećamo, Srpska književna zadruga, Matica srpska i Matica hrvatska u svoje vrijeme njegovale u osnovi vrlo zdravu praksu objavljivanja stručnih referata o svojim izdanjima? Kod nas čak ni pozitivni referati o pojedinim djelima nijesu objavljivani, makar kao predgovori.

Objavljivanje referata književnih savjeta, objavljivanje pod svaku cijenu, bilo u književnim časopisima, bilo u vidu predgovora, bilo pak u posebnim edicijama izdavačkih preduzeća nesumnjivo će znatno obogatiti našu kulturu, oživjeti našu književnu kritiku, koja će svoj rad zasnivati na temeljnoj, svestranoj analizi književnih djela, otstraniti sa tog područja kritikastre i shematičare raznih fela, onemogućiti u korijenu svaki trag klikaških zavjera i ahbabske bolećivosti.

Samo tako će svako novo izdanje u našoj javnosti biti pravilno i živo zapaženo, samo tako ćemo stvoriti našoj savremenoj književnosti istinski radoznalu čitalačku publiku.

Gustav Krklec

Sretan susret

Guslara retoh Bio je slijep.
Al reče: Sinko, život je lijep!

Zbunih se maiko. Zar zbilja lijep?
— Vidjet ćeš, sinko, kad budeš slijep!

(1951)

FILMSKA ADAPTACIJA DRAMSKIH I MUZIČKO-SCENSKIH DELA

Danas se kod nas mnogo piše i govori o problemima odnosa izražajnih sredstava pozorišne i filmske umetnosti. I ne bez razloga: pored opšteg, principijelnog značaja rešenja ovih problema za razvoj obeju pomenutih dramskih umetnosti, kod nas je ta pitanja zaoštrio još i sam razvoj našeg mlađog umetničkog filma, u kome često nailazimo na vidne ostatke »pozorišnog manirizma« u režiji i glumi. Zato, iako je u drugim zemljama sa razvijenijom filmskom industrijom diskusija o »samostalnosti« filmske umetnosti već odavno zamrla, kod nas se ipak još oseća potreba da se putem štampe i žive reči objašnjavaju specifičnosti obe umetnosti, kako bi se u budućnosti stvarala kvalitetnija filmska i pozorišna ostvarenja.

Naročito su revnosni filmski stručnjaci koji se trude da javnosti objasne principe svoje umetnosti i specifičnost njenog originalnog izražajnog jezika. Pri tome jedan deo ovih stručnjaka — naravno savesniji — ne pristupa tome poslu šablonski, sa predubeđenjima, trudeći se samo da pronađe što više različnosti između filma i pozorišta, te da time »dokumentuje« »samostalnost« filma i njegovu umetničku nezavisnost — kako to, na primer, čini drugi deo filmskih stručnjaka, nažalost mnogobrojniji — već se trudi da te veze svestrano ispita i da filmskim radnicima pomogne u adaptaciji najrazličitijih literarnih vrsta i rodova, tumačeći te veze u skladu sa osnovnim sadržajnim i stilskim karakteristikama adaptiranog literarnog dela. Jer jasno je da samo naglašavanje suštinskih razlika između filma i pozorišta nije dovoljno da problem njihovog odnosa osvetli i u onim slučajevima kada naročite okolnosti diktiraju da se o tim vezama povede više računa, te da se tempo i dinamika filmske radnje uskladi sa stilskim karakteristikama dela koje se prenosi na filmsku traku. Naravno da niko neće u tome otići u krajnost i zahtevati ukidanje najelementarnijih bitnosti filma, jer bi u tome slučaju preporučivao neku nespretnu fuziju dvaju, doduše srodnih, ali ipak samostalnih umetničkih rodova.

Doduše, ne radi se ovde o jednom problemu koji je ušao u udžbenike kao rešen. Nažalost još je puno pozorišnih i filmskih reditelja koji se nimalo ne trude da nam realizuju scenske zamisli nekog klasičara u onom stilskom obliku koji je karakterističan za njega i njegovo doba, dopuštajući jedino da se začeta ideja nekog za njegovo vreme napredniјeg načina inscenacije razvije bolje i uobliči pomoću savremenih scenskih uređaja. Naprotiv, obilno koristeći sva raspoloživa tehnička sredstva oni se u inscenaciji sasvim prepuštaju razmahu svoje »slobodne fantazije« unoseći katkada u svoje realizacije autoru sasvim strane stilske elemente, zbog čega nam delo ipak ne izgleda »bliže« i »savremenije«, već samo režija nespretnija i nedoslednija. Ovde se naravno radi isključivo o načelnom stavu prema rešavanju scenskih problema u vezi sa realizacijom nekog specifično pozorišnog scenskog dela (klasična stihovana drama, klasični balet, opereta ili opera sa »numerama«) te se time niukoliko ne sputava stvaralačka mašta ni pozorišnog ni filmskog režisera. Ona ima u uslovima opštih karakteristika stila i vremena u kome je delo postalo dovoljno mogućnosti za stvaralački razmah. Radi se pre svega o izbegavanju **manirizma** u primenjivanju ovih ili onih tehničkih mogućnosti savremene pozorišne scene ili savremenog filma, o **osećanju mere** u razvijanju svih izražajnih elemenata dela (dramskog, poetskog, muzičkog, igračkog itd.) o zahtevu da na sceni ili filmskom platnu gledamo Šekspira, Marloa, Korneja ili Molijera u **originalu**, a ne u savremenoj »transpoziciji«.

To su uglavnom bile misli koje su ležale u osnovi moga članka o »nekim problemima pozorišne i filmske režije opere (pisanog povodom izvođenja italijanskog filma-opere »Rigoleto« od Đuzepe Verdija u beogradskim bioskopima a obnovljenog u ovogodišnjem 30-om broju »Književnih novina«). U njemu sam izložio neka zapažanja u vezi sa dobrim i lošim stranama onakvog načina režije opere na filmu koje je sproveo italijanski režiser Karmine Galone, vezujući se, naime, u svojoj režiji potpuno za scenu Rimske opere i obnavljajući time napuštenu praksu »snimljenog pozorišta« (sa izvesnim usavršavanjima ovog oblika filmske režije). Smatrao sam da se i kod nas mogu ostvariti slični pokušaji snimanja nekog muzičko-scenskog dela i da će diskusija o tom problemu možda nekad biti i od praktične koristi. Naravno, odmah mi je bilo jasno da se ne radi ni o kakvom jednostavnom pitanju (to dokazuju i nastojanja Galonea) pitanju koje se može do kraja rešiti u okviru tako kratkog članka, kakav je bio članak o »Rigoletu«. Takav članak je samo mogao da postavi problem i da, u prvom redu među filmskim stručnjacima, potstakne diskusiju o njemu. Pa ipak upravo je sa te strane došlo nerazumevanje sadržine toga članka, što naravno samu diskusiju nije pomerilo s mesta.

Naime, u petom broju lista »Film« Lj. R. osvrće se na pomenuti članak o »Rigoletu«. Lj. R. mi, isključivo na osnovu izlaganja u prvoj alineji članka, zamera što se u ekranizaciji dramskog dela zalažem za vraćanje na pozicije »snimljenog pozorišta«, za koje autor kaže da su prevaziđene. Međutim, ovde je »Lj. R.« u svojoj zamerci udario — na otvorena vrata, što je naravno posledica nedovoljno proučenog teksta koji kritikuje. S obzirom na to da mu ništa ne daje za pravo da izolovano posmatra ma koji deo nekog članka pisac osvrta »Crno-belo« morao je uzeti u obzir i ostali deo dopisa o »Rigoletu« a ne samo uvod jer bi onda našao da se ja ni u kom slučaju ne zalažem za »snimljeno pozorište« a naročito ne u tako bukvalnom smislu, kako to misli Lj. R. Citiram pretposledњi pasus svoga članka u kome govorim o negativnim stranama potpune podređenosti filmske režije pozorišnoj sceni:

»Ali, s druge strane, režiser Galone je preterao u podređivanju pozorišnoj sceni. On se potpuno poverio pozorišnom osvetljenju, čak i šminki i kulisama ..... A stavljanjem u prvi plan na pozorišni način našminkanog glumca ili detalja kulisa osećali smo se kao da operu gledamo kroz neku pukotinu na kulisama iza scene.«

Dakle zahtev za »snimljenim pozorištem« u kome ne bi bilo ni kulisa, ni pozorišne šminke, ni pozorišnog osvetljenja ni — adekvatno tome — »pojačane« pozorišne gestikulacije i mimike itd. — nije li to upravo zahtev za doslednom filmskom realizacijom opere? Napominjem da se ovde ne radi ni u kom slučaju o nekakvim »korekturama« pozorišne režije »naprednijom« filmskom tehnikom — kako to misli Lj. R. To bi isto tako bilo kao kada bi se vajarstvo smatralo tehnički naprednijom umetnošću od slikarstva, zato što vajarska dela imaju tri dimenzije, a slikarska samo dve. Ovde se radi samo o ukidanju nekih najvažnijih bitnosti pozorišne režije, koje su u odnosu na izražajna sredstva filma kvalitativno drukčije, a ne nesavršenije. Jeste, filmskom radniku može izgledati primitivna pozorišna šminka i kulise, jer ih on odmah posmatra u velikom planu, pod osvetljenjem koje snažno osvetljava glumca i scenu. No najveći deo sale u pozorištu gleda komad iz priličnog rastojanja i u skladu sa tom činjenicom razvijana su i izražajna sredstva pozorišta. Zato Lj. R. nema prava da u objašnjenju mojih ovakvog shvatanja može konstatovati da ključ za rešenje problema prenošenja dramskog dela na film leži u poštovanju osnovnih načela pozorišne režije (u izvesno korišćenje kinematografske tehnike podvukao — D. P.) pošto, prvo u članku nije bilo reči o dramskim delima uopšte, već samo o dvema stihovanim Šekspirovim tragedijama (»Hamlet« i »Romeo i Julija«) i pošto se, drugo, ne radi, kako rekoh o »korigovanju« pozorišta filmskom tehnikom, već pre (ako ćemo se zadržati na vrlo nespretnom izrazu — »korigovati«) o »korigovanju« filmske režije pozorišnom. U kome smislu? U tome da se ne »ubrza tempo radnje, niti da se suviše pokretljivom kamerom istaknu detalji na štetu celine« (u klasičnim dramskim i muzičko-scenskim delima); da se »kombinovanjem brzog snimanja detalja paralelno sa davanjem celine stvori (režiser — D. P.) i vizuelno isti utisak veličanstvenosti koji je davala muzika (u horskim scenama opere — D. P.)«; da se ne »desi da slušamo ceo hor a gledamo samo dva-tri lica« (zbog skoro isključivog snimanja detalja u operi) itd. Dakle u članku je dosta jasno istaknuto u kome se smislu tretiraju odnosi pozorišne i filmske režije u pomenutim filmovima, Isto tako jasno je da se ne radi ni o kakvim »korekturama«.

Isto tako Lj. R. misli da ako sam smatrao da u »Romeu i Juliji« treba sačuvati stil renesansne pozorišne scene« da se time još jednom zalažem za »snimljeno pozorište«. Jasno je: ovde se opet radi o pogrešno shvaćenom smislu rečenice. Stil renesansne pozorišne scene potpuno je moguće ostvariti i na filmu, a ne samo na daskama pozornice .Tu se baš lepo vidi da sam elemente pozorišne režije shvatio kao stilske osobenosti klasičnih dela (i muzičko-scenskih).

Iz svega ovoga vidi se da se problem adaptacije izvesnih pozorišnih dela nikako ne može posmatrati sa »crno-belih« pozicija uprošćavanja i šablonskog gledanja (»nezavisnost filma od pozorišta«, već da se tome problemu treba približiti tako da se uzmu u obzir sve specifične okolnosti sa kojima je povezan. Isto tako, kada bi se u diskusiji bolje pročitao tekst na koji se pravi osvrt, uštedeo bi se trud oko raspletanja guste vreže nesporazuma, neopravdanih uopštavanja zaključaka i netačnih tumačenja tuđih misli, sa kojima smo se nažalost morali u najvećem delu ovog članka zabavljati.

Dušan PLAVŠA

NARODNA BIBLIOTEKA „DOSITEJ OBRADOVIĆ"

Jaroslav Sajfert pod udarom čehoslovačke zvanične kritike

Dušanka Radak

»Poetsk' sadržaj — to je sadržaj sopstvenog života«
»Poezija je odraz unutarnje kulture«
Gete

Jaroslav Sajfert, daroviti pesnik koga su do nedavno u Čehoslovačkoj zvali »proleterski«, izgrađivao je svoju životnu koncepciju na osećajnoj toplini prema čoveku, a iz nje je razvio svoju veliku ljubav prema revoluciji koja treba da reši goruće probleme novog humanizma, da donese novu socijalnu etiku, da otvori onu pravu ljudsku epohu o kojoj su snivali veliki pesnici. Učeći se od velikih majstora prošlosti i prateći savremena umetnička zbivanja, kroz prizmu svoje osećajnosti i svojih iskrenih težnji on već trideset godina daje takoreći svakodnevni doprinos književnosti Čehoslovačke. Poetsko stvaranje Sajferta je bogato i veoma raznovrsno. Njegova krhka poezija melodije i boje tretirala je i duboko intimna osećanja ljudskog bića, i ideje revolta protiv bezakonja i surove eksploatacije. On je, pored toga, prevodio strane pesnike, radio na antologijama starijih čeških pesnika, pisao dečje pesme, satirične političke stihove, itd.

U presudnim godinama čehoslovačke istorije — 1937 i 1938 — Sajfert ni za trenutak nije izgubio veru u snagu svoga naroda. Njegov patriotizam, u teškim godinama iskušenja, imao je ponegde trenutno i bolesno očajnički ton, ali češće i ubedljivo dolazi do izraza njegova hrabrost i duhovna čvrstina.

U novoj Čehoslovačkoj on je, pored svog najboljeg prijatelja S. K. Nojmana, pretstavljao uzor mladim pesnicima kako iskrenošću svoga stava, tako i savršenošću svoga već sasvim zrelog poetskog izraza.

Međutim, taj pesnik istine, taj istraživač suštine pojava, ideja, osećanja našao se danas u položaju da primi ili da odbije jednu gotovu »umetničku istinu«, nametnutu u obliku informbiroovske partiske direktive. Pred njegovim očima mnogi su se pesnici brzo i »dobro« snalazili. Već su mnogi po narudžbini ispevali veće i manje prigodne pesme, veličajući razne političke manifestacije Informbiroa, a državni monopol izdavačke delatnosti, uporedo sa političkim pritiskom nemilosrdno ih goni u sve dublje blato lakejstva. Ipak, još i danas u Čehoslovačkoj ima umetnika koji, uprkos sve čvršćeg birokratskog pritiska i ucenjivanja, pokušavaju da izgrade svoj lični odnos prema stvarnosti. Ali, nema sumnje stvarnost informbiroovskog »socijalizma« težak je problem za poštenog umetnika, i ako se on još 1950 godine bori s tim svojim odnosom, to je sigurni dokaz njegove duboke istinoljubivosti i žive umetničke savesti. Takav je slučaj sa Sajfertom.

Zbog takvog svog stava Sajfert se danas nalazi u centru hajke koju su protiv njega i njemu bliskih pesnika poveli zvanični čehoslovački literarni kritičari. Njihova sistematska i podmukla kampanja traje već mesecima i dovodi ga do sve veće izolacije, a može ga na kraju dovesti i do fizičkog uništenja — ako Sajfert u poslednjem trenutku ne sagne glavu i ne nađe izlaza u bekstvu koje se od njega traži. Njemu je otvoreno zamereno što još nije napisao pesmu Staljinu! A informbiroovska »demokratija« nema milosti prema onima koji prkose.

Jaroslav Sajfert pevao je nekada:

»Dok od moje braće i jedan je u patnji
za mene sreće nema
u pobuni protiv nepravda sveta
ko dosada
nasionien na zid fabrike, gušeći se dimom
svoju ću pesmu pevati«

Ili:

»mudrac sam što savet beznadežnima daje
u ruci držim crven cvet što nikada ne vene«

A 1945 godine ispevao je pesmu svome prijatelju S. K. Nojmanu, danas već pokojnom, u kojoj kaže:

»Zašto baš pesnik tako mnogo može?
Zato što ima u svojoj ruci mač«

Čitav njegov život i njegova poezija bili su u znaku ovog ubeđenja u preobražavajuću snagu pesnika koji može, i baš zato i mora, da učestvuje u borbi za slobodu i sreću čoveka.

Danas Ladislav Štol monopolista na polju čehoslovačke literarne kritike kaže da »Sajfert nije bio i nije borac«.

Na Štolov signal stupila je u dejstvo poznata literarna klika. Ivan Skala odani Štolov glasnogovornik, okomio se na Sajferta zato što vidi danas »sve sivo«, a ne vidi u današnjoj Čehoslovačkoj »radost radnog čoveka, njegov optimizam, novi kontinent sreće koji taj čovek (prema Skali) otkriva«. Skala napada Sajferta kao malograđanskog filistra koji drhti za svoju ličnu sreću. Gde je proleterski pesnik Sajfert? Gde je taj pesnik patriotizma?

Još žešće ga napada Mihal Sedlonj, režimski pesnik i panfletist, koji zlobno i uvredljivo secira poslednje Sajfertove radove. »Gde je Sajfertova klasna svest?«, viče on sa pretnjom. »Tužni i bezizlazni su stihovi Sajferta«, kaže Sedloni, »negacija sadašnjosti«. A kao dokaz ove svoje teze navodi sledeće Sajfertove stihove:

»Ah, ljubavi, budi pozdravljena
budi večita, ako si stvarnost,
a ako si san, nemoj otvoriti oči
kad dođe beli dan«,

Ovakva je ljubav »idealistička izmišljotina«, »demonska i modna ljubav koja spada u arsenal fideizma«, uzrujava se Sedlonj. »Pesnik nije ptica što cvrkuće na grani«, a »karakteristično je da Sajfert baš pticama zavidi i čezne da i sam postane ptica«, argumentiše dalje već sasvim komični Sedlonj. »A šta da kažemo o ovome stihu« — tu je već sasvim zapenušao od gneva: »Samo je pas zao i napada. Zar čovek čoveku ne želi zla?«

Znamo Sajferta kao pesnika humanizma koji je svojim poetskim izrazom zahvatao ljudske probleme bez obzira na konjunkturalne teme. A da nas iz njegovih stihova jasno provejava razočaranje i uočavanje opasnosti u koju je zapala čehoslovačka stvarnost.

Sedlonj, potsećajući na raniji Sajfertov revolucionarni stav, postavlja na kraju svog članka pitanje: kako to da Sajfert danas, »kad je revolucija pobedila i kad se izgrađuje novi život, neće da je prepozna i neće da joj se javi?«

Nama je odgovor jasan. Upisan je u žalosnom kriku poslednjih Sajfertovih stihova. Upisan je u njegovom ćutanju. Ne, to nije stvarnost za koju se Sajfert borio, to nije revolucija o kojoj je celog života sanjao. Stvarnost nehumana, stvarnost siva, stvarnost laži i novog filistarstva.

I proslavu Majakovskog koristi zvanička kritika protiv Sajferta. Mladi pesnik Nojman, koga Štol i kompanija proglašavaju nadom savremene čehoslovačke poezije, čeprkajući po najstarijim Sajfertovim stihovima (iz 1920 i 1921 godine), iz vremena buntovničkog Sajferta — borca protiv mlade gramžljive buržoazije prve republike — sa nekoliko istrgnutih citata iz njegovih pesama pokušava da dokaže da je Sajfert ustvari i ranije bio, pa zato i ostao, običan malograđanin. Ovaj informbiroovski metod, po kome priznati političari, naučnici, umetnici preko noći postaju lažovi, izdajnici, dekadenti itd. već je uhvatio korena u Čehoslovačkoj. A Štol, govoreći još jednom o Sajfertu u članku o Jirži Volkeru upotrebljava, u vezi sa Sajfertovim imenom, opasan izraz »morbidna skepsa« i još gore — slovima, podvučenim u tekstu, skreće pažnju čitaoca na to da Sajfert dosad »još nije našao reči za Staljina«!

Sajfertovu poeziju i njegovo poštenje teško je sahraniti preko noći, uprkos ponavljanih optužbi o »modnosti«, »morbidnosti«, »skepticizmu« i »malograđanštini« Neubedljivo deluje na češkog čoveka jalova argumentacija tzv. literarnih kritičara današnjice. Sajfert kao ličnost još uvek pretstavlja simbol pesnika žudnje za istinskom slobodom, za pravim humanizmom, za širokom životnom kulturom.

Da li će se Jaroslav Sajfert moći održati usred zvanične hajke i pretećeg informbiroovskog pritiska koji steže oko njega svoj surovi laso?

Bilten moralnog stanja nekih pisaca

KARA-ŠOVINIST GEORGI KARASLAVOV

Mihailo Ilić

Priča se da su se stanovnici Palena u Trakiji, poslije devet kupanja u Tritonskoj bari, pretvarali u tice. Bugarski književnik Georgi Karaslavov mora da je ponikao iz neke takve bare — jer on se često, kadgod se ukazala prilika da se preleti na suprotnu stranu, pretvarao u ticu: trockističku, larpurlartističku ili u običnu borisovsku i filovsku. Pri tom je mijenjao glas i stav, opadalo mu je staro i nicalo novo perje.

U toku drugog svjetskog rata, dok su fašisti gazili i ponižavali njegovu zemlju — taj pisac »Snahe« bio je miran i poslušan kao snaša i skromno se snalazio unovčavajući svoje feljtonističko prostosvrbije u gebelsovskoj štampi pod punim imenom i prezimenom. Onih dana kad je u sofiskom zatvoru mučen makedonski pjesnik Vapcarov — fašisti su znali koga nagrađuju i zašto ga nagrađuju, pa su, među ostalim plaćenicima i Georgiju Karaslavovu dali novčanu nagradu. Tu nagradu je on proslavio nazdravljajući dželatima Vapcarova.

Rat se najzad svršio, a tada je Karaslavovu izniklo novo, 'marksističko perje. Odmah se probio kroz agitpropove, udario u tirade i slavopojke, obukao uniformu, presvukao se u civilno, održao masu govora, napisao tušte članaka i počeo da se hvali kako je vješto podvaljivao gebelsovskoj cenzuri. Pored ostalog on je i o novoj Jugoslaviji napisao nekoliko stranica, bez misli i osjećanja, a sa puno forsiranog frazerskog oduševljenja:

»Jugoslavija je stvarno nova i stvarno Titova. Duga i teška borba protiv okupatora i svih neprijatelja naroda, kojom je rukovodio mudri, smjeli i proniclivi čovjek, spalila je sva stara reakcionarna shvatanja.

Slobodni narodi — to nije prazna fraza. Tu svako može da govori kakvim hoće jezikom, da ispovijeda kakvu hoće vjeru, tu su rasna mržnja i nacionalno ugnjetavanje zabranjeni i zakonom sprječeni, tu je svako ravnopravan član države, izgrađene na načelima stvaralačkog rada i duhovne slobode. Ukoliko su preostali nazadni elementi, oni su ugušeni u tom moru oduševljenja i volje za rad i borbu.

Površni posmatrač s predubjeđenjem ne može da vidi duboke promjene koje su nastale u Jugoslaviji. Taj će vidjeti siromašne haljine na bivšem partizanu, no neće moći da vidi tvrdi izraz, gordu izražajnost njegovog lica. Taj će se potsmjehnuti staroj pušci skromnog milicionera, obješenoj na ramenu o običnoj uzici, no neće mu pasti na um da se ta puška borila i pobijedila oklopljene pukove okupatora. Taj će se potsmješljivo osvrtati na raznovrsne kape mladih vojnika, no neće skrenuti pažnju na bljesak njihovih zvijezda koji pokazuje svijetli put srećnih slobodnih naroda . . .

Samo okoreli šovinist ne može se radovati gledajući kako naši i jugoslovenski željezničari u Caribrodu pomažu jedni drugima i kako opravljaju vozove . . .«

Tako se Georgi Karaslavov oduševljavao svim što je vidio u novoj Jugoslaviji 1945 godine, kad smo još bili gladni i bosi i kad nijesmo imali ni fabrika, ni putova, ni mostova. On je tada pisao čitave stranice o Titovom licu i osmijehu, svidale su mu se i Titove cigarete, čak i dim tih cigareta . . .

A onda je došla rezolucija Informbiroa i — Georgi Karaslavov se opet preobrazio u nešto novo, u ticu-klevetnicu, mahnitu u mržnji i bezobzirnu u lažima. Tada se vidjelo da je on bio onaj »površni posmatrač s predubjeđenjem« koji se potsmjehivao prodrtim partizanskim haljinama i starim puškama koje su odoljele fašizmu, i vidjelo se da je baš on onaj okoreli kara-šovinist što se ne može radovati videći kako jugoslovenski i bugarski željezničari pomažu jedni drugima i kako opravljaju vozove.

Ovih dana Bulga je objavila nova otkrovenja Georgija Karaslavova, štampana u »Rabotničeskom delu«, i u kojima on optužuje jugoslovenske komuniste da su davno i davno počeli da progone napredne kulturne radnike, da su oni ubili Pricu, Keršovania i Cesarca, predali okupatoru Destovnika i Mirjana Jarca i strijeljali Koču Racina. Zna se ko progoni napredne kulturne radnike a nije ni slučajno što je Karaslavov iskonstruisao ovu izmišljotinu baš u vrijeme kada je otkrivena sramna trgovina koju je obavljao Enkavede s Gestapoom na račun njemačkih komunista. To je stara sluganska vještina da se grijesi »nepogrešivih« gospodara pripišu drugom i da se skrene pažnja sa onog što je stvarno na ono što je prema toj groznoj stvarnosti izmišljeno i drugom pripisano.

No, Karaslavov se na tome ne zadržava. On gura dalje i pokušava da izazove jezu podvlačenjem »misterioznih okolnosti« pod kojima je u Jugoslaviji »nestao« »hrvatski« »književnik« Alija Nametak. Prirodno je što se Georgi Karaslavov interesuje za svog klasnog i političkog kolegu — okorelog jerezovca, zeta Mehmeda Spahe, koji je pod okupacijom pisao i štampao i pozivao ustaše na pokolje Srba. Možda je Karaslavovu poznato da Alija Nametak nije ni hrvatski ni književnik, i da nije nestao pod misterioznim okolnostima nego prosto iza zatvorskih vrata, a za zločine počinjene u doba ustaškog terora — ali on ipak ne može tek tako lako da prežali svoga saputnika i druga u srboždero-maniji.

Sigurno je da Karaslavov zna kako su i od koga su poginuli Prica, Keršovani, Cesarec, Destovnik, Jarc i Racin — i da je svjestan svoje laži — ali bi bilo suvišno pitati ga laže li sad ili prije, jer je on lagao i juče i prekjuče a lagaće i sjutra i prekosjutra, uvijek spreman da preleti, da pljune ono što je veličao i proslavi ono što je pljuvao. On je »trudbenik« na poslu izmišljanja, on izmišlja za »unutrašnju upotrebu«, on laže tamo gdje je cenzurom zaštićen od svakog pobijanja i zuluma tvrdoglave istine. On je, naprosto, »inženjer duše« kakav se traži u istočnim papo-mahnitanijama.

Dušan Ristić: Ilustracija za Držićevog »Dunda Maroja« u izdanju »Jugoslovenske knjige« (detalj)

Kratke vesti iz inostranstva

L. Vitni: Američki predio

NOVA ISTORIJA AMERIČKOG SLIKARSTVA

Nedavno je u izdanju edicije »Makmilen« u Njujorku objavljena knjiga pod naslovom »Američko slikarstvo« od američkog istoričara umetnosti Virdžila Berkera. Ova knjiga pretstavlja najnoviju istoriju američkog slikarstva. Pre Berkera, čuveni američki istoričar umetnosti Viljem Danlep, nazvan Vazari američke umetnosti, postavio je temelje za izučavanje američkog slikarstva. U svojoj knjizi Berker daje pregled američkog slikarstva počevši od sedamnaestog veka, odnosno od američkog majstora Frika. U osamnaestom veku osvrće se na platna Kopleja, Irla, Fikea i Stjuarta: u devetnaestom veku daje prikaz slikarstva majstora Alstona, Bingama, kao i pretstavnika takozvanih »ljudi sa reke Hadson« — slikare kitnjastih predela, poetične pejzažiste i portretiste (među kojima se ističe L. Vitni), i na kraju, tri velika majstora čija su dela pretstavljala most između devetnaestog i dvadesetog veka u američkom slikarstvu — Ridera, Homera i Ikinsa.

PREMIJERA DOSAD NEPOZNATE KITSOVE TRAGEDIJE U LONDONU

Ovih dana u Londonu je prikazana premijera jedne tragedije slavnog engleskog pisca Kitsa, koju je on napisao pre 131 godinu. Tragedija ima radni naslov »Oton Veliki« i Kits je umro pre no što je mogao da je vidi na sceni. Delo je bilo zaboravljeno i tek nedavno otkrio ga je londonski izdavač Tom Rotefild, koji se pobrinuo i za njegovo izvođenje. Premijera je prikazana pred užim krugom publike.

KNJIŽEVNA NAGRADA »TARANTO« NIJE DODELJENA ZA 1950

Književna nagrada »Taranto«, u iznosu od pola miliona lira, nije dodeljena za 1950 godinu. Odlukom žirija, koji su sačinjavali pored ostalih i književnici Unganti, Falkvi, Manzini i Skarfolio nijedno delo nije došlo u obzir za ovu nagradu. Klub kulture za Taranto odlučio je da nagradi sa 300.000 lira jedan roman Emila Gade.

NOVA KNJIGA ALBERTA MORAVIE

Izdavačka kuća Bompiani objavila je novu knjigu poznatog italijanskog književnika, pisca niza značajnih romana, Alberta Moravie. Novo delo nosi naslov »Konformista«.

ROMAN DŽONA FOLKNERA

Nedavno je u ediciji »W. W. Norton & Co«, u Njujorku, Džon Folkner objavio nov roman pod naslovom »Čuki« («Choky»). Ovaj roman pretstavlja zanimljivu istoriju jednog jedanaestogodišnjeg crnačkog dečaka sa južnih plantaža Amerike. Džon Folkner je brat Viljema Folknera, a pored ovog romana napisao je još dva: »Ljudi rade« i »Dolarski pamuk«. U Americi se veruje da je Džon Folkner počeo da piše pod uticajem svoga brata Viljema, a pored toga, postoji i pretpostavka da su braća Folkner pošli stopama svoga dede L. Folknera, autora »Bele Ruže«, klasičnog romana sa starog juga Amerike. Po pisanju američke kritike, roman »Čuki« od Džona Folknera pretstavlja lep prilog delima književne familije Folknera.

ISTORIJA FILMA U SLIKAMA

Nedavno je u Americi objavljena, u izdavačkom preduzeću »Simon & Schuster« u Njujorku, knjiga pod naslovom »Slikovita istorija filma« od Dimsa Tejlora. Ova istorija filma pretstavlja zanimljiv prikaz razvoja filmske umetnosti u Americi i u svetu, a obiluje raznim fotosima i odlomcima iz pojedinih scenarija od najstarijih filmova pa do filma »Svi kraljevi ljudi« snimljenog 1949 godine.

»VAT TILER« — NOVA OPERA ALANA BUŠA

U čast pedesetogodišnjice života poznatog britanskog kompozitora Alana Buša, priređen je koncert na kome su, pored ostalog, bili izvedeni i delovi iz Bušove nedavno završene opere »Vat Tiler«. Umetnički savet Velike Britanije odredio je da se ova opera izvodi i na britanskom muzičkom festivalu ove godine. Smatra se da je ova opera dosad najuspelije delo Alana Buša.

Ivan Bratko

U ČEMU SU PRINCIPIJELNE RAZLIKE

(Nastavak)

Prema svemu tome greška Grge Gamulina je očigledna: pokušao je usmeravati tamo gde ima reč naklonost, inicijativa i fantazija samog umetnika.

Najzad jedna mala primedba: možda Grga Gamulin ima na sve ovo spreman odgovor. Možda će kazati: »Ja sam odvajkada bio najveći pobornik slobode umetnika i protivnik dirigovanja«. Mogao bi zasuti čitaoce nizom primera iz likovne umetnosti i pljuskom stručnih reči o svemu tome, upozoravajući i na neke svoje ranije izjave. Napr. evo jedne koja dolazi u obzir:

»Bez sumnje zatečeno znanje, utvrđene metode i manire, ako ostanu neprevladane, mogu biti samo zapreka razvitka jedne uistinu realističke umjetnosti. Ali ne uzeti u obzir individualni metod, specifična shvatanja i sklonosti pojedinih stvaralaca mimoići njihova dosadašnja iskustva ne samo što je praktički neizvodivo, nego bi bilo i štetno. Značilo bi vulgarizirati i pokušati ukalupiti u mrtve formule živ, stvaralački proces nastanka jedne nove umjetnosti.

Znači li to da se ne treba boriti za nove oblike i metode protiv tih nerealističkih manira, protiv buržoaskog subjektivizma u umjetnosti«? (Republika, 1949, str. 811).

Ovoj se formuli ne može prigovoriti. Samo jedna »malenkost« nije sasvim jasna: šta je »individualni metod« a šta »nerealistička individualna manira«; šta su »sklonosti pojedinca« a šta »buržoaski subjektivizam«. To, razume se, nije napisano ni na jednom receptu. To je stvar prakse, kulture, idejno-političke obrazovanosti, zrelosti; mirne, objektivne ocene. Gore navedeni primeri s Kršinićem, Ilićem i Hegedušićem svedoče da Gamulin nije napravio takvu ocenu.

2) O teoretičkim osnovama praktičkih pogleda

Svoje praktičke poglede, koje smo gore pretresali, Grga Gamulin pokušava i teoretski da utemelji. Polazeći od »teorije odraza« on u »Zapisima iz 1949«, a delimično i u drugim člancima, iznosi svoj teoretski koncept o genezi savremene umetnosti u socijalizmu. Usled nedovoljnog prostora ne možemo se detaljno upuštati u svu tu problematiku koja zahteva naročitu raspravu, već ćemo se ograničiti na nekoliko letimičnih misli i kritičkih primedaba. U »Zapisima iz 1949« Gamulin između ostalog piše i sledeće:

»U prošlosti, u »predhistoriji čovječanstva«, velike su kulture i velike umjetnosti nastajale samoniklo, razraštavale stihijno iz društvenih odnosa, iz općeg ideološkog okvira dotičnih formacija. All porast i razvoj svijesti u historiji značio je unutar društvene prakse prevladavanje stihijnosti uopće, a on to osobito na današnjem razvojnom stupnju socijalističke svijesti znači i u pogledu umjetničke prakse. Teoretski razraditi probleme umjetničkog stvaranja i kritički se odnositi prema njemu, koncentrirati maksimalnu pažnju na usvajanje i formiranje umjetničkog metoda adekvatnog sadržajnosti, koju treba spoznati i oblikovati — to su mogućnosti koje danas umjetniku pruža materijalistički pogled na svijet. Usvajanje tog pogleda na svijet ostaje, naravno, pretpostavka i preduslov te teoretske razrade, kao što danas ostaje preduslovom i svake istinske umjetničke prakse uopće«. (Republika, 1949, str. 811—812. Podvukao I. B.)

Ograničimo se na dva zanimljiva i aktuelna problema: na pitanju stihijnosti i na materijalističkom svetskom nazoru kao »preduslovu svake istinske umjetničke prakse uopće«.

Prvo o stihijnosti i o slobodi kao saznatoj nužnosti. Čovečanstvo je, razvijajući društvene i prirodne nauke napravilo do sredine XIX veka tako ogroman napredak da je Marksu i Engelsu uspelo napraviti novi epohalni skok: razagnati tminu u dotadašnjoj stihijnosti društvenog razvoja i čovečanstvu pokazati perspektive o zakonima njegovog budućeg, svesnog puta u komunizam. Karl Marks i Fridrih Engels nisu govorili samo o perspektivi u ekonomici i politici, nego i o kulturnoj budućnosti i o čoveku budućnosti, a to je za našu temu veoma zanimljivo i važno, jer je predmet umetnosti, literature, propagande, itd. — čovek. Tako je Karl Marks govorio o podeli rada u besklasnom društvu i predvideo uništenje stroge podele rada na manuelni i intelektualni rad: slikar više neće biti samo slikar-profesionalac, već će obavljati i neki drugi društveno značajni rad. Marks je vanredno duboko ocenio značaj likvidacije privatne svojine u komunizmu za uobličavanje osećanja i svojstava čoveka:

»Privatna svojina načinila nas je toliko tupim i jednostranim, da jedan predmet postaje naš tek kad ga imamo, tek kada on, prema tome, postoji za nas kao kapital ili kad je on od nas neposredno posedovan, jeden, pijen, nošen, nastanjen, itd., kratko rečeno upotrebljen. I sama privatna svojina, doduše, ova neposredna ostvarenja poseda shvata samo kao sredstva za život, no život, za čija sredstva ona služe, jeste život privatne svojine, rad i kapitaliziranje.

Na mesto svih fizičkih i duhovnih čuvstava je prema tome stupilo otuđenje svih tih čuvstava, čuvstvo imanja. Na ovo apsolutno siromaštvo moralo je da se svede ljudsko biće da bi iz sebe rađalo unutarnje bogatstvo. . . .

Ukidanje privatne svojine zato pretstavlja potpunu emancipaciju ljudskih čuvstava i svojstava; ali ono pretstavlja tu emancipaciju upravo kroz to, što ova čuvstva i ova svojstva postaju čovečanska, kako u subjektivnom tako i objektivnom smislu«[1] . . .

Govoreći o komunizmu kao o »pozitivnom« ukidanju privatne svojine, rekao je:

»On je istinsko rešenje spora između čoveka i prirode kao i između čoveka i čoveka, on je istinsko rešenje spora između egzistencije i bića, između opredmećivanja i samopotvrđivanja, između slobode i nužnosti, između individue i roda. On je rešena zagonetka istorije, i svestan je toga da je on to rešenje« . . .[2])

Tako je Karl Marks gledao na čoveka budućnosti, na njegovo osećanje i na njegova svojstva. U tom smislu možemo govoriti o »prevladavanju stihijnosti uopće«. Čovečanstvo ima pred sobom cilj i može ovladati i upoznati opšte težnje i zakone društvenog istoriskog razvoja. Ali se zakoni društvenog razvoja afirmiraju kroz posebnosti i specifičnosti i ne mogu se uvek »planirati« i odrediti u konkretnostima. Sem toga nam slučaj Sovjetskog Saveza i njegovo jurenje stazom ratno-huškačkih izazivanja, koja su izazvale unutrašnje protivurečnosti čitavog njegovog sistema, dokazuje da je »prevladavanje stihijnosti uopće« i u današnjoj društvenoj praksi veoma retka pojava. Nova Jugoslavija, na čelu sa svojim partiskim vođstvom, jedina je država na svetu koja »prevladuje stihijnost« razvoja u jedino pravom smislu, naime, ide putem svesne borbe za komunizam u skladu sa zakonitim težnjama društveno-istoriskog razvoja savremenog društva. Ne želimo nikome uskraćivati optimizam i potcenjivati izvanredni značaj subjektivnog faktora u savremenoj fazi istoriskog razvitka, ali nam činjenice dokazuju da se ni danas ne može sasvim savladati stihijnost ni u ekonomici, ni u politici, a, razume se, još manje u umetnosti. U kulturi i umetnosti možemo govoriti o borbi protiv stihijnosti u najopštijem smislu (teoretsko rasvetljavanje društvenog i umetničkog razvitka, stvaranje materijalnih uslova kulturnog razvoja, rasvetljavanje sadržine savremene umetnosti, itd.), ali nikako ne možemo govoriti o »prevladavanju stihijnosti uopće« pomoću »teoretske razrade problema umetničkog stvaranja«. Kod Gamulina je »prevladavanje stihijnosti« teoretska osnova dirigovanja umetnosti. Ali je takva teoretska osnova više idealistička nego li materijalistička, jer apsolutizira elemenat svesnosti onde gde je nužna veza s praksom, sa svakidašnjim iskustvima, sa materijalnim tokom života, sa isprobavanjem umetnika u stvaralačkoj praksi.

Pređimo na drugo pitanje. Da li je tačno da je »usvajanje materijalističkog pogleda na svijet« — »preduslov svake istinske umjetničke prakse uopće«? Ne želim potcenjivati ogromni značaj naučnog, materijalističkog nazora za današnji i budući razvitak naše nauke i umetnosti, ali nam praksa dokazuje da neophodni »uslov umetničke prakse« danas nije naučni materijalizam, naročito kod starije generacije, ma da i njoj sticanje toga znanja samo koristi i pomaže u vlastitom radu. Koji su neophodni uslovi te prakse? Stručno i opšte znanje, istinsko pripadništvo našem putu i zajedničkoj borbi, talenat, poznavanje života i psihologije naših ljudi, potpuna predanost borbi za stvaranje kvalitativnih dela osuđuje konjunkturizma i taštog očekivanja da se pomoću političke legitimacije postigne uspeh u struci.

Da najpre razmotrimo taj opasežni, rastegljivi pojam — »znanje«! Lenjin ga je upotrebljavao kad je govorio o budućnosti proleterske kulture, ističući da će ta kultura nastati iz »zakonitog razvitka riznica znanja«, koje je čovečanstvo u čitavoj svojoj istoriji nagomilalo. Zatim je Lenjin rekao da »komunistom možeš postati tek kad svoj um obogatiš poznavanjem svih onih bogatstava koje je čovečanstvo steklo...« Tačno je da dijalektički materijalizam obuhvata rezultate razvoja čovečje misli, ali mnogi iz starije kulturne generacije nisu, nažalost, imali mogućnosti da usvoje taj nazor, ali su stekli dosta pozitivnog znanja koje je jako dragoceno za naš dalji razvoj i koje im olakšava »umetničku praksu«, naročito kad su dati i drugi uslovi: velika marljivost, privrženost našoj borbi, praktički isprobano i u vlastitoj glavi prokuvano znanje, itd. Grga Gamulin je i ovaj problem jako uprostio.

Do kakvih ekstremnih slučajeva mogu u praksi dovesti razlike između opšteg znanja i poznavanja materijalizma, svedoči nam Lenjinova prepiska s Gorkim. U pismu Gorkom od 25 februara 1908, u vezi sa nekim člankom koji je Gorki poslao redakciji »Proletera«, Lenjin kaže sledeće: »Naposletku, ja se potpuno i bezuslovno slažem s tim da u pitanjima umetničkog stvaralaštva Vi imate odlučujuću reč, i da izvlačeći poglede te vrste i iz svoga umetničkog iskustva i iz filozofije, makar i idealističke, Vi možete doći do zaključka koji će radničkoj partiji doneti ogromnu korist.«[3]) (Podvukao V. I. Lenjin.)

Ma da je ovde u pitanju pismo Gorkom iz 1908 godine, ipak neće biti suvišno da se nad njim zamislimo i u današnjim, promenjenim prilikama kad je borba za usvajanje materijalističkog nazora postala kod nas svakidašnji zadatak i još aktuelnija nego što je mogla biti u carističkoj Rusiji 1908 godine.

Zaustavimo se za trenutak kod »poznavanja života i psihologije naroda«. Kako stoji sa tim uslovom umetničke prakse? Ako se osvrnemo na promene u psihologiji našeg naroda za poslednjih deset godina, biće nam očigledan razvitak koji Karl Marks označava kao »emancipaciju ljudskih čuvstava i svojstava«, jer »ova čuvstva i ova svojstva postaju čovečanska«. Razmotrimo, napr., motive za sklapanje braka. Pre Narodnooslobodilačke borbe naklonosti za sklapanje brakova bile su često usko povezane sa imovinskim interesom, naročito na selu i uopšte kod staleža koji su posedovali sredstva za proizvodnju. Posle oslobođenja momenat privatne svojine izgubio je mnogo od svoje važnosti i brakovi se u većoj meri sklapaju iz ljubavi, radnog drugarstva, srodnosti karaktera, naklonosti i slično. »Čuvstvo imanja«, o kojem govori Marks, suzbijaju druga čuvstva koja će raširiti mnogostranost, živahnost i bogatstvo duhovnog života. Slične se promene vrše i u porodičnim odnosima, između dece i roditelja, gde su se nekada (naročito kod bogatijih slojeva) jako isticala lična koristoljubiva zanimanja i podrivala čista porodična osećanja. Nema sumnje da je poslednja naredba Savezne vlade o neopravdanim privilegijama kod mnogih podigla plebejsku, komunističku svest i potisla

1) Karl Marx—Fridrich Engels: O književnosti i umetnosti, str. 100 »Kultura«.

2) Ibidem, str. 99.

3) Lenjin: O književnosti, Zbornik, izdanje »Kulture« 1949, str. 115.

Nova knjiga lirike Oskara Daviča

(„Višnja za zidom" izdanje „Novo pokolenje", Beograd 1950)

Velibor Gligorić

U čelo ove nove zbirke pesama Oskara Daviča upisana je posveta: »Ove pesme posvećujem ljudima sa kojima sam se sedam godina, od 1932, borio po tamnicama za isti ideal komunizma, koji je najviša čovečnost; drugovima, koji su svojim životom rušili i konačno srušili zidove da bi bila sloboda za sve one koji su njeni, za sve«.

Reči ove posvete su i u stihovima Davičove poezije koja u svojoj osnovi nosi plamen borbe za ideal najviše čovečnosti, borbe da se sruši zid tamnice i logora u čoveku sputanom, bačenom u uslove torture i smrti, koji svim bićem stremi ne samo da se vine van zida ropstva, nego da ga i svojim životom poruši, da bi život drugima bio svetliji, radosniji. U njima je emocionalno preživljavanje duševnog stanja čoveka koji žudi za slobodom, sanja o njoj, u snove unosi svoja čeznuća za slobodnim uživanjem prirode i života, za »višnjom iza zida«, bol za izgubljenim i nedomašenim, svoje strasti, usijanja strasti, a povrh svega svoju bunu koja je postala njegova krv, njegov najviši smisao života. Ono što je najdragocenije u ovoj zbirci to je lirsko, osećajno, toplo, duševno iskazana čovekoljubivost borca, koja je i u ovim stihovima jednostavno ljudska, kao i heroizam u Davičevoj pesmi »Zrenjanin«.

Jedan broj Davičevih pesama posvećen streljanim drugovima, prožet je bolnim doživljajima pesnika njihove smrti viđenja njihove smrti i njihove mladosti na domašaju smrti. To su pesme osećajnog duševnog bola pred smrću druga, ljudskog drhtaja pred tamom, ponorom smrti, pred tragikom pitanja: kog u mrak odvlače bolne tuge za voljenom devojkom, za voljenom mladošću. No, buna nije pokošena ovom tugom, ovom tragikom. Ona je nošena ljubavlju prema čoveku, a insipirsana je plemenitim motivima borbe naroda:

»Praštaj mi, dragano, so i hleb nežnosti,
senka robovanja pala mi na rame.
Ako se ne vratim, devojko, oprosti
krvi što će teći da ne bude tame.

Bunom bukte polja i dime se luke.
Grad je crn od bola što sve više boli.
Cela moja zemlja beži u hajduke
i gine da ljubi, juriša da voli«.
(Na rastanku)

Uzbudljiva ekstaza tople pesme »Vreme srca« sva je poneta himnom životu i himnom buni koja je sva u ljubavi prema životu i koja će utrti put radosti življenja.

Davičo je u veliki broj stihova ulio svoju istinsku emocionalnost, tako da oni žive njegovim osećajnim životom i da imaju sugestiju neposrednosti uzbudljivog, strasnog unutrašnjeg preživljavanja punog duševnog sagorevanja i izgaranja. A ova izgaranja idu od tuge i bola, nežne ljubavi i žarkih strasti, bunila groznice doživljaja gladi i smrti, do prkosa, uzavrelog gnjeva i bune.

Emocionalnost u jednom broju Davičovih pesama ima svoj patos, ali je taj patos više od veličine momenta, od epskog motiva bune koji u sebi nosi, nego od deklarativne objave i od deklamirane retorike.

Davičo obuhvata i velike teme koje se poetski postavljaju njegovom motivu bune na ropstvo. On ima nekoliko pesama posvećenih Srbiji koja je u njegovim stihovima prisna, intimna, ljubljena i životna u svom stavu slobodarstva, u svojoj istoriji herojskog zalaganja i pune požrtvovanosti u buni protiv ropstva. Najbolja pesma mu je prva u zbirci, ona koja je pre rata inspirisana herojskom slobodarskom borbom naroda protiv policiskog terora, objavljena u »Našoj stvarnosti« i koja danas ulazi u antologije pesama. U njoj je pored osećajnog doživljavanja Srbije i njene veličine u istoriji slobodarskih pokreta naroda data slikovito, a ljudski prisno njene porobljenosti u danima surove kapitalističke eksploatacije. U odnosu prema Srbiji ima u pesmama Daviča ljubavi deteta prema majci, ljubavi prema voljenoj drugarici, ponosa njom zbog toga što je velika u svom srcu i u svojoj duši.

Oskar Davičo

Davičo daje slike stvarnosti, žive realne pretstave situacije u kojoj se zemlja nalazi u opevanom istoriskom momentu. Tako u pesmi »Izveštaj iz Srbije«, sintetično, lapidarno, a živo plastično prikazuje stanje Srbije u praskozorju proleterskih borbi:

»U svakom selu Srbije — mehana.
U celoj Srbiji — jedna fabrika.
Na svaki okrug — sto apsana
i sto hiljada zatvorenika«.

Slike stvarnosti Srbije daje i u pesmama posvećenim »u spomen na tamnovanje Svetozara Markovića«, lirskim subjektivnim doživljavanjem patnje Srbije u ropstvu i poniranjem realističkim elementima u njen život, njeno društveno stanje:

»Ko te zna, Srbijo, zna početak bola
i krv zavičajnu,
ko šum crnog vetra u srebru topola
kroz noć dugotrajnu.
— — — — — — — — — — —
»Mutni od gladi... Šta da se radi,
Zadrigli biju žandari.
Ima li spasa? pitaju mladi,
levom krste se stari«.

Prisnost, neposrednost, preživljavanja stvarnosti i prenašanja ovog u reči koje slikaju stvarnost slikama iz života najsugestivnije su date u pesmi »Adamilo«, pesmi sa motivom iz tamničkog života. Poetskim elementima koji imaju izvor u realnom životu, a koje je uneo u ovu pesmu, Davičo ubeđuje u živu prisutnost rošavog i čekinjavog zatvorenika koji je osuđen da ostavi kosti u tamnici, jer se pobunio protiv boga i onih koji uništavaju čoveka u ime boga. Uživljujemo se iz Davičovih stihova u humani lik Adamila, osećajni prema drugu u patnji, uživljujemo se u njegovu bunu protiv besnila rata u koji su ga kao stvar bacili pod korbačom habzburški žandari. On je u stihovima Daviča realan u svojoj prostoti, u svojim stihijskim osećanjima pobune koja je u njemu buknula anarhistički elementarno, realan u njegovoj brizi da zaštiti nejakoga, uzdižući se u toj zaštiti primitivnom, surovom gorostasnošću. Kao dečja bajka teče njegova priča o pobuni protiv bratoubilačkog krvoprolića a parodijom skaske dato je njegovo ironiziranje neba koje blagosilja ratni pakao na zemlji. Davičo prostotu primitivnog stihijskog pobunjenika daje govornim stihom koji odgovara njegovoj psihi i njegovoj svesti, a njegovo veliko srce stihovima koji su natopljeni ljubavlju:

»Dolazeći svesti čuo sam iz mraka
uzdah: »Eh, ti, malo pile od čoveka!
Ja pretrnuh: — Koga iza rešetaka
boli bol moj više no udar pendreka...«
— — — — — — — — — — —
»Kraj mene se spusti drug moj blag
ko priča...«
— — — — — — — — — — —
On presta. A lik mu — i nada i tuga.
Tad se otvorila vrata od ćelije.
Na pod su bacili jednog novog druga
Adamilo skoči. Rane da previje«.

U Daviočovoj poeziji misaonost nije tako razvijena kao osećajnost. Cilj borbe — bune je u njegovom stihu čovek, njegova sreća, njegova životna radost. A taj cilj, ta perspektiva borbe skoro uvek pokazana je u pesmama Oskara Daviča jednim istim poetskim istražajnim sredstvom, jednom istom poetskom slikom koja ne nosi u sebi prostranstvo i u raznolikosti bogatstvo vizionarstva, najmanje u snazi i dubinama misli. Životna radost čoveka, sreća budućnosti izražena je u pesmama Daviča jako uprošćeno. Čovek se bori da odagna tugu, sumor i mrak sa života za smeh i smejanje. »Smeh i smejanje« su najčešći izraz u pesmama Daviča gde se postavi životni cilj, perspektiva borbe: »U pesmi »Kažem-smrt, a ljubim...«, ranjen ja tražim, ko sloboda — sreću, ko dan taj smeh pod prokislim krovom neba...« »Viknem li kraj — zvonim od strasti buduće. Pod tobom ja vidim grad mlad, uzavreo i naše smejanje s okna svake kuće». U »Adamilu«: »moraćemo tugu pretvoriti smelo u reke smejanja...«

Česte su u njegovim pesmama, naročito kada je reč o cilju i smislu borbe i apstrakcije koje nemaju dubljeg smisaonog sadržaja i koje pesnički deluju samo emocionalnošću koju reči — stihovi nose, kao:

»Brže, rudari i mineri!
Probijmo se kroz tunel veka,
za ljubav koja se ne meri,
za pesmu Srbije bez leka«.

Vizija budućnosti Svetozara Markovića (koji se bori »sam protiv svију« — emocionalna idealizacija pesnikova koja nije bazirana na stvarnosti istorije), svedena je na izraze čežnji srca, osećajnog lirskog sanjarenja:

»biće sve lepo neizbežno,
i strasno, biće ko duša blaga
i kad je toplo i kad susnežno,
življenje biće svako ko draga,
jednoga dana, jednoga dana«,

Oskar Davičo beži od sheme poezije svojom jakom i originalnom pesničkom individualnošću. On se katkada čak i opire u konstruisanju pesme prema zavisnosti od motiva, prema diktatu motiva. On vrlo smelo, sa velikom invencijom ulazi u originalne obrade pesničkih tema i svojim slobodnim odnosom prema tehnici stila i slobodnim uzimanjem pesničkih motiva neposredno iz života. Davičo ne preza da u stil unese i vulgarizme koji žive u svakodnevnom rečniku širokih slojeva, najsiroviju konkretnost, a s druge strane da stilu daje takve apstrakcije koje ga potpuno odvajaju od života.

U svome shvatanju slobode obrade pesničkih tema, Davičo katkad žrtvuje i pesnički kvalitet, stvarajući slike presne grubosti i ružnoće. Na primer u pesmi: »Večitašu u Mitrovici« on daje ovakve stihove kao izraz plamenog naviranja strasti:

»Sto kliktah zadihan: Evo mene! evo mene!
tu sam, buro, tu sam, žene,
usne su mi voće puno suza,
usne su mi rašivene,
bez brnjica, reč bez uza
Evo usne, nadolaze
te mesnate i divlje makaze,
da vas pasu, ko u vodi jarka
bik što loče dah suncu do mraka«.

Davičo ima vrlo sugestivnih poetskih inspiracija i lirskih pretstava, sočnih i svežih u neposrednom doživljaju prirode kao što su, na primer, one u pesmi »Na proplanku« koju bi zbog njene slikovitosti vredelo celu citirati:

»Mute mi se oči u tvom zagrljaju;
gori bučje; drhte u travi čobanke;
zvezde zuje, bledim, iz tame gledaju
lomne oči niz razvršja i uranke.
Struje moje oči, olujaju bdenja —
Kroz noć što ne teče, noć što se ne vraća
iznad krtičnjaka slepih od željenja,
pokraj zrikavaca što su mi ko braća,
I vidim devojku: nebom prolistala
kao munja plovi nad brzim vidikom,
ko cela je četa ona jurišala
i padala sa mnom, dvojnik sa
dvojnikom«.

No on iznenadi i slikama u kojima je vidno otsustvo umetničkog kvaliteta i umetničkog ukusa. U »Bačijarskoj pesmi«, na primer:

O, raskopčajte mi sa duše jeleke
nek mi iz jeleka ko dim suknu dojke
da se ko poplave valjaju niz mrake«.

ili u pesmi »Usne«, usne koje su »ljeskave kao zvezde«, »s tisuć sisa svoda«, »ko crnkinje kupane u mleku iz svog kozjeg nedra«, ili u pesmi u kojoj crvi počinju neke igrokaze pre no sasvim dignu zavesu od mesa«.

Davičo će u svojim pesmama reči: »suncu pijem rasprsnulo vime«, »usnama što plove razbedrenih sapi«, »krvoliptanje groma«, »tu iz rana gnjilih izleću regruti«, »svud šikljaju ljudi iz probite kože«, itd., itd., praveći bizarne asocijacije i slike koje ne obogaćuju ni duh ni maštu, zamućuju pesmu postavljanjem problema smisla, a lišene su uz to kvaliteta pesničkih izraza.

Izvesna estetska samokritičnost nedostaje pesničkom radu Oskara Daviča, a njen nedostatak upućuje i na pomisao o stihijnosti toga rada. Zbirka »Višnja za zidom« istakla bi još izrazitije svoje vrednosti da je Davičo neke pesme izostavio, naročito one kao »Krv mi je borenje« i »Lozinka« koje će izmučiti čitaoca potpunim zamagljivanjem teksta u kome se smisao utopio u bunilo preživljavanja i reči u njemu dobile neku bizarnu dekorativnost koja se provlači u većem broju njegovih pesama, pa i u njegovim boljim pesmama Srbija, Adamilo.

Zbirka bi dobila u jedinstvenijoj visini umetničkog kvaliteta da su u pojedinim pesmama izostale ili izmenjene strofe, ili stihovi. Tako na primer, pesma »Monolog fratra« koja je vrlo snažna u slikanju mračne, besne, sadističke duše krvnika dobila bi u umetničkoj celovitosti da je sažetija, zgusnutija. Pesma »Noć radosti« koja ima veoma lepe lirske slike i fine izraze duševnih preživljanja u prve četiri strofe ruši se u dalje tri strofe među kojima ima i jedna ovakva:

»Spleti bela majko, jezike požara
u mrak, da ga spališ, da mi vidiš dati
ključ kojim se brava nežnosti otvara,
da s devojkom grlim sve što mogu znati«.

ili u onoj toploj, emotivnoj lirskoj pesmi »Na rastanku« zabode se u nju kao nož grubost ovakve, lišene svakog poetskog kvaliteta pretstave: »Na rastanku nju ti posvećujem — zvezde i mog tela krvave ivere«.

Božidar Kovačević

MUZIKA

Stevanu Hristiću

Da li si muziku kadgod osetio?
Da l' te je bar jednom lepotom ganuta
van jave, vremena odvela lauta?
Da l' si od zvukova ikad zanet bio?

Na valu muzike ako nisi snio,
ako ti u sumrak daleka flauta
ne probudi čežnje što si ih sakrio
u čula do krajnjih dubina taknuta, —

ako te arija iz grla prebela
ne spase uzdaha od jada neznana
i dušu ne vine u čuda zvezdana

do srca svemira, večnosti predela, —
tad čemu živeti, u svetu bivati,
kad ne znaš s muzikom čeznuti, snivati!

BELEŠKE

Anton Ingolič

NOVA INGOLIČEVA KNJIGA NA SRPSKO-HRVATSKOM JEZIKU

Beogradsko »Novo pokolenje« izdalo je pre kratkog vremena prevod romana s omladinske pruge »Put po nasipu« od slovenačkog književnika Antona Ingoliča, a nacrt za korice izradio je A. Spiridanović. Posle hrvatskog prevoda drame »Likof« i dveju novela koje su izdate pod zajedničkim naslovom »Na prelomu«, ovo je treće Ingoličevo delo koje smo u poslednje vreme dobili u srpsko-krvatskom prevodu.

Oprema knjige »Put po nasipu« krajnje je neukusna. Na tamnozelenoj podlozi crna naslovna slova, tako da se uz veliki napor može pročitati ime knjige i autora. Štampa i papir su relativno dobri pa je sasvim sigurno da bi uz više odgovornosti i umetničkog ukusa i korice mogle biti bolje.

NOVI BROJ ČASOPISA »HRVATSKO KOLO«

U Zagrebu je izišao najnoviji broj književnog časopisa »Hrvatsko kolo« koji donosi na uvodnom mestu članak Vice Zaninovića povodom osamdesetogodišnjice rođenja Viktora Cara Emina, pripovetku »Moj otac« i zapis »U drugo prgonstvo« od Viktora Cara Emina, zatim pesme Nikole Polića, Tina Ujevića, Stanislava Simića, Danka Andelinovića, Frederika Herderlina, Gvida Kavalkantija, Benvenuta Kalinija, Đakoma Leopardija, Nikole Drenovca, Slobodana Berberskog, Ljubiše Jocića, grčku narodnu pesmu »Kostantin i sunčeva kći« nekoliko pesama iz lirike primitivnih naroda, fragmenat iz romana »Vranjara« od Ivanke Vujčić-Lazovski, »Fragmenat iz kulturne povjesti XVII stolje ća« od Josipa Škavića, »Milan Marjanović kao kritičar« od Petra Laste, »Pokušaj osnivanja dubrovačkog konzulata u Zagrebu« od Bogdana Krzmana, reportažu »S Viktorom Carem Eminom« od Draga Žervea, »Sezdesetogodišnjica slovenačkog književnika France Bevka« od A. R., »Dubrovački festival 1950« od Vladimira Kovačića, »Uz izložbu slika stare dubrovačke škole na festivalu u Dubrovniku« od Vladimira Kovačića, »Dramaturški eseji Marijana Matkovića« od Slavka Batošića, prikaz proze Ervina Šinka od Slavka Kolara. U rubrici »Diskusija o jeziku« časopis donosi članak »Moja predavanja i A. B. Klajić« od Nikole Rončevića, »O imperfektu i aoristu« od Josipa Tabaka, zatim članak »Matica hrvatska i naše narodne pjesme« od Ante Verzeka, prilog bibliografiji radova Viktora Cara Emina od Vice Zaninovića, »Proslava petstogodišnjice rođenja Marka Marulića« i »Sastanci članova radnika Matice hrvatske« od A. V., bilješku Vladana Desnice uz prijevod pjesme Gvida Kavalkantija i napomenu uz prijevod grčke narodne pjesme od A. S. Časopis donosi nekoliko crteža od Franje Baće.

PETOGODIŠNJICA MAKEDONSKOG KNJIŽEVNOG ČASOPISA »NOV DEN«

Svečanim brojem u kome objavljuju svoje radove svi poznati makedonski književnici makedonski književni časopis »Nov den« proslavlja ovih dana petogodišnjicu izlaženja.

U toku proteklih pet godina, književni časopis »Nov den« doprineo je u velikoj meri brzom razvitku savremene makedonske književnosti, okupljajući oko sebe mlade makedonske pisce, od kojih su mnogi već stekli ime priznatih jugoslovenskih književnika.

IZDAVAČKA DELATNOST MAKEDONSKIH PREDUZEĆA U OVOJ GODINI

Makedonska izdavačka preduzeća »Kultura«, »Koča Racin« i »Prosvetno delo« štampaće ove godine oko dve stotine raznih knjiga u preko milion i tri stotine hiljada primeraka. Posle reorganizacije izvršene krajem prošle godine »Kultura« će objavljivati marksističku literaturu, »Koča Racin« beletristiku, a »Prosvetno delo« školske udžbenike.

Poredi većeg broja dela Marksa, Engelsa i Lenjina, »Kultura« će štampati i prvi tom Marksovog »Kapitala« koji je već preveden na makedonski jezik, dok će državno izdavačko preduzeće »Prosvetno delo« izdati šezdeset udžbenika i školskih priručnika u oko šest stotina hiljada primeraka. Iz štampe će, pored ostalih, izići jedanaest udžbenika za turske i šiptarske škole.

Izdavačko preduzeće za lepu književnost »Koča Racin«, objaviće ove godine oko dvadeset knjiga. Ono će pružiti čitaocima makedonske narodne pesme i pripovetke i nova dela savremenih makedonskih pisaca Aca Šopova, Slavka Janevskog, Kola Čašula, Dimitra Mitreva i drugih. Za ovu godinu »Koča Racin« ima u planu štampanje dela starijih i savremenih jugoslovenskih književnika, zatim pesama Hajnea i Puškina i drugih poznatih dela iz svetske literature.

IZLOŽBA KINOMATOGRAFIJE U ZAGREBU

Sredinom marta, povodom prvog kongresa filmskih umetnika Jugoslavije, u Zagrebu će se otvoriti izložba o razvitku naše kinematografije. Na ovoj izložbi, pored muzejskog filmskog materijala, starih filmova i tehničkih uređaja naše filmske proizvodnje od njenih prvih početaka da danas, biće prikazan i proces izrade filma. Izložbeni materijal staviće na raspoloženje republička udruženja filmskih radnika i Centralna kinoteka u Beogradu.

O OSAMDESETOGODIŠNJICI »ŽIŽE«

Uskoro će se navršiti osamdeset godina od kako je Jovan Jovanović Zmaj počeo da izdaje svoj poznati list »Žižu«.

»Žiža« je bila političko-satirički list i u pogledu sadržaja u mnogome je ličila na list »Zmaj« koji je Jovan Jovanović Zmaj ranije uređivao i po kome je i dobio svoj popularni nadimak. »Žiža« je izlazila u Pančevu od 1871 do 1873 godine, i bila je, prema tome, još kraćeg veka nego »Zmaj«. U »Žiži« je saradivalo nekoliko poznatih srpskih književnika a u njoj je i Zmaj objavio mnoge svoje poznate pesme.

(Crtež Dušana Rist

težnje za ličnom korišću koje su se ranije rado sakrivale iza »društvenih« potreba. — Svake godine i svakog dana se menja psihologija naših ljudi koja je u kratkom vremenu prošla kroz tri razvojna stepena: pre Narodnooslobodilačke borbe, za vreme nje i posle nje. To je psihologija na prelazu iz kapitalizma u komunizam. To je psihologija koju karakteriše neprestano skokovito menjanje mnogih osnovnih kvaliteta i neprestana borba između novog i starog. Iz ovoga okvira ne može izaći ni sam umetnik u svome radu, jer je sve to deo njegovog srca.

Tako stvar stoji s uslovima umetničkog stvaranja. Tako stvar stoji s uslovom za ideološko naoružanje.

Posle svega toga, čitaocu će, verovatno, na prvi pogled biti razumljivo zašto su neosnovani ti nepomirljivi i prenagljeni sudovi o našoj umetnosti, kao što je, recimo, ovakav sud:

»Neodređenost stila u oblikovanju, nedefiniranost sigurnih ustaljenih oznaka po kojima će se neko djelo i iz najudaljenijih historijskih perspektiva moći smjestiti samo i isključivo u naše doba i u našu zemlju, simuliranje sadržaja za volju proizvoljne, formalističke organizacije likovnih elemenata — to su, pored svih uspjeha i pojedinačkih prodora, još uvijek osnovie karakteristike likovnog umjetničkog stvaranja u našoj zemlji. A nasuprot takve umjetnosti stoji stvarnost te iste naše zemlje, jasna i određena u smjeru razvitka, stvarnost socijalističkih odnosa i socijalističkog rada. Ti odnosi i životni oblici već su našli i nalaze svakim danom sve jasnije i sve određenije i svoju teoretsku formulaciju, svoje naučno uopćenje u spisima naših rukovodilaca, u radovima tolikih stručnih i naučnih radnika (Sve podvukao I. B.). Ali ako je ona kod nas još uvijek tako fragmentarna, i umjetnost saznanje stvarnosti, zašto je zamućena i nejasna u svojoj spoznajnosti? Zašto je ona, kao neposredan, konkretan odraz, tako neadekvatna svom predmetu, toj istoj objektivnoj realnosti našeg života?« (Republika, 1949, str. 814).

Prvo, nije tačno da u našoj ideološkoj nadgradnji postoji tako velika razlika između umetnosti i, na primer, društvenih nauka: istorije, istorije književnosti, itd. Ni u jednoj od tih grana nismo bitno otskočili od izvesne opšte prosečnosti. Pored ostalog taj posao ometa i prezauzetost izvesnih naučnika, političara i umetnika političkim, pedagoškim i drugim dužnostima masom sitnih poslova o kojima Maksim Gorki kaže u »Klimu Samginu« da pretstavljaju u prelomnim danima neophodni revolucionarni zanat. Jedino smo zaslugom našeg državnog rukovodstva i u vezi sa svom našom praksom izrazito napredovali u teoriji političke borbe, u teoriji revolucije i izgradnje socijalizma.

Drugo, već Karl Marks je isticao da u istoriji postoji često puta neravnomeran razvoj između odnosa proizvodnje i pojedinih grana ideološke nadgradnje. Kao primer je, između ostalog, navodio odnos rimskog privatnog prava prema modernoj kapitalističkoj proizvodnji. Neravnomernost razvoja će postojati i u doba naše izgradnje ideološke nadgradnje između pojedinih grana te nadgradnje, odnosno između nje i odnosa u proizvodnji, jer razvoj i opšti polet »ne treba shvatati u uobičajenoj apstrakciji« (Marks).

Treće. Umetnost je, doduše, »spoznanje stvarnosti«, ali bi se teško moglo kazati da je samo »neposredan, konkretan odraz te stvarnosti«. Zašto? Zato što na nju ne utiče neposredno samo ta stvarnost, njena ekonomika i, naročito, njena politika, već i — njena vlastita prošlost, drugi preživeli oblici »spoznanja stvarnosti«, itd. Čak i Gamulin to podvlači na jednom drugom mestu kad tvrdi da uzrok zaostajanja umetnosti leži u ostacima stare ideologije i starih »elemenata koji tako oštro i neskladno odudaraju od progresivne, optimističke slike našeg života«. Razume se da taj »uzrok zaostajanju« ne smemo precenjivati, o čemu je već govoreno.

Četvrto. Zadatak građenja ideološke nadgradnje je uopšte izvanredno težak i dugotrajan proces. On se ne može ubrzati ni silom uništavajuće kritike, ni lepim željama. Zahteva duge godine napornog rada. Karakteristična je Lenjinova misao da je za prvih pet godina socijalizma u Sovjetskom Savezu dovoljno ako nivo kulture ostane na stepenu nekadašnje buržoaske kulture, da dakle ne opadne. U tu misao o teškoćama kulturnog raščenja u prelazno doba morali bi se udubiti svi oni oštri i nemilosrdni kritičari savremenog kulturnog nivoa koji tako teško razlikuju zakonitosti objektivnog procesa kulturnog razvoja u socijalizmu od subjektivnih nedostataka. A to se, razumljivo, samo u manjoj meri odnosi na Grgu Gamulina, koji elemente takve kritike daje »s leva«, dok veći deo takve kritike dolazi »s desna«.

3) Dve vrste materijalizma

U izvesnom smislu ima pravo Edit Tomas kad tvrdi da Marksovi sledničnisu pitanjima etike i estetike posvećivali »svu potrebnu pažnju ili su ih pak — rešavali na sasvim pragmatistički način, u funkciji trenutne taktike«. Ta misao ima svoju zdravu srž, ali samo pod dva uslova: prvo, da se pri tome ne zanemari ili potceni izvanredni prelomni značaj Marksovih, Engelsovih, Lenjinovih i drugih misli o tim pitanjima i, drugo, da nam je jasno da je neopragmatizam svesno oružje sovjetske birokratske kaste u borbi protiv sve jačeg afirmisanja istine i da ga, prema tome, ne treba zamenjivati s nerazvijenošću i nekonkretizacijom stvaralačke marksističke misli na najraznovrsnijim specijalnim područjima, napr. u estetici, istoriji, umetnosti, itd. U Sovjetskom Savezu, gde je od Ooktobarske revolucije proteklo 33 godine, imamo posla s materijalnim interesom koji sprečava razvoj marksističke misli i na tim područjima (isto kao i na drugim). Kod nas su smetnje prvenstveno objektivnog karaktera; u pitanju su teškoće mladosti naše Revolucije, gubitak kadrova u ratu, preopterećenost najdubljih i najrazboritijih duhova ove Revolucije izvanredno komplikovanim i fantastički teškim dužnostima izgradnje besklasnog društva u nametnutoj borbi sa izrođenim oblikom »socijalizma« u Sovjetskom Savezu. Nekada su takvi duhovi kod nas bili osuđeni na to da prvenstveno utvrde nezdravo stanje i da se bore protiv njega pre svega perom, ali nisu mogli podići mase u borbu protiv tog stanja. A njihovi naslednici po dubini misli i snazi srca danas su, naprotiv, preopterećeni praktičkim zadacima izgrađivanja novog društva i traženja novih oblika i mogućnosti tog društva usred nepovoljnog spoljašnjeg izgleda sveta, koga pretstavlja američki imperijalizam sa svojom ekonomskom itd. ekspanzijom i velikoruski ratnohuškački državni kapitalizam, od kojih i jedan i drugi u svojim nedrima skrivaju bezbroj protivurečnosti koje izražavaju prolaznost oba sistema.

U svojem »Uvodu kritici političke ekonomije« Marks je upozoravao na teškoće proučavanja problema umetnosti. Ta se teškoća sastoji u tome što i tu treba svaku pojavu posebice proučiti i objasniti. Sa nekim opštim formulama, koje bi obuhvatile sve protivrečnosti stvarnog razvitka, veoma je teško obuhvatiti svu istinu. A čim te protivrečnosti specificiziramo, već su objašnjene.[4])

Grga Gamulin se sa hvale dostojnom revnošću bacio na probleme materijalističkog tumačenja umetnosti, naročito istorije umetnosti. No ipak je za taj posao bio slabo pripremljen što dokazuju tri »specificizirana«, konkretna primera koji treba da osvetle kako Gamulin shvata tri izvanredno važna i zanimljiva pitanja:

1. tumačenje preloma u politici i u umetnosti;

2. tumačenje sadržine i trajne vrednosti umetničkih dela; i

3. tumačenje razvojnih težnja građanske umetnosti u vezi sa razvojem njenog klasnog nosioca.

Najpre o prelomima u politici i u umetnosti.

Grga Gamulin kaže doslovno ovako:

»G. 1831 izložio je Evgene Delacroix »Slobodu na barikadi«, i to je predposlednja visoko idejna slika građanske umjetnosti (uzmemo li kao poslednju »Republiku« Honore Daumiera iz 1848). U toj je slici veliki slikar izrazio romantičan zanos julskih dana, u kojima je pariski puk srušio burbonsku restauraciju. Uloga francuskog građanstva bila je u tim danima progresivna i pozitivna, zato je i idejnost ove slike velikog građanskog romantičara mogla da bude progresivna i pozitivna u općedruštvenom smislu«.[5])

U čemu je bitna pogreška? U neposrednom, nasilnom povezivanju uloge buržoazije s kvalitetom dela umetnika i sa idejnim karakterom njegovog dela. Na jednom drugom mestu Gamulin o pomenutim dvema slikama govori kao o »velikim simbolima historije umjetnosti« i kao o »ugaonim kamenovima toga kretanja«.[6]) Ali nigde kod njega nismo dobili odgovor na pitanje: »Zašto je onda Daumier i pre 1848 i posle 1848 g. naslikao mnogo visokoidejnih dela, među kojima i kvalitativnija od »Republike«, i zašto je baš »Republika« — »ugaoni kamen i veliki simbol historije umjetnosti«?

Revolucije bitno utiču na umetnost i umetnike, ali pre svega ne kao odraz nekih događaja, već kao proces, naročito kao misaoni proces koji traje decenijama.

Uzmimo domaći, savremeni primer iz slovenačke književnosti. Prelom u slovenačkoj prozi pretstavlja Ivan Cankar, veliki prethodnik socijalističke revolucije, koji je delovao prvenstveno za prvih 20 godina ovog stoleća (do 1918). Posle njega su najkvalitativniju prozu u slovenačkoj literaturi napisali Prežihov Voranc i Miško Kranjec (i to pre početka Narodnooslobodilačke borbe). U životu naših naroda, a naročito slovenačkog, Narodnooslobodilačka borba je bila — veliki prelom. Ali ona sobom nije donela prelom u literaturi, — donela je materijal ' druge uslove za veliki tekst u prozi, — ali će prelom napraviti književnik koji taj tekst napiše. Prelomi u politici ne donose mehanički prelome u umetnosti. Razvoj umetnosti je kontinuitetan i relativno samostalan proces koji zahteva specijalnu analizu svojih vlastitih preloma u okviru širokog procesa društvenih preloma.

(Svršetak u idućem broju)

[4]) Vidi: Karl Marx-Fridrich Engels »O književnosti i umjetnosti«. »Kultura« 1946, str. 28.

[5]) Umjetnost I, 1949, Gamulin: Retrospektive sa XXIV. bienala.

[6]) Gamulin: »Za višu razinu diskusije«, Književne novine, 15. 8. 1950.

Aktivnost Društva književnika Hrvatske u prošloj godini

(Iz referata Josipa Barkovića)

Pre nekoliko dana održana je godišnja Skupština Društva književnika Hrvatske. O radu Društva u prošloj godini podnio je referat sekretar Društva Josip Barković. Donosimo jedan deo njegovog re erata.

Naše društvo u svom razvoju dobiva sve čvrće oblike zdravog i vitalnog kolektiva. Ono se od prošle godine povećalo za 6 članova i 6 kandidata i danas broji 82 člana i 12 kandidata. Novoprimljeni članovi su: Tin Ujević, August Stipčević, Rasim Filipović, Đuro Šnajder, Vojin Jelić, Slobodan Novak, a kandidati: Mate Kudumija, Milan Nožinić, Danko Oblak, Nasko Aganov, Vlatko Pavletić i Miljvoj Slaviček.

Predstavnici našeg društva na jesenjem zasjedanju plenuma Saveza u Ljubljani u potpunosti su podržali prijedlog delegata Udruženja književnika Srbije, da se na slijedećem našem kongresu razmotri pitanje daljnjeg postojanja stepena kandidata. Kroz dosadašnje iskustvo došlo se do saznanja da to stepenovanje na kandidate i članove nije postizalo pravu svrhu. Događalo se da se poslije kraćeg vremena kandidat smatrao dorastao za članstvo ,više gledajući na to, koliko je vremena bio kandidat, nego na literarni napredak kojeg je kroz to vrijeme postigao .To će se u buduće izbjeći na taj način, što će stvaralački rad biti jedino i osnovno mjerilo kod primanja u članstvo. Tako ćemo se riješiti šeme koju smo primili sa strane, a koja se u našoj praksi pokazala loša. Plenum je donio zaključak, da se, do definitivnog rješenja ovog problema na slijedećem kongresu, više ne primaju novi kandidati, već da se u članstvo prima direktno, bez obzira na kandidatski stepen. Darovite početnike Društvo će okupljati na taj način što će takvim pojedincima omogućiti pristup u svoje sekcije, gdje će moći djelovati bez ikakvih ograničenja. Taj novi oblik rada već sprovodi naša omladinska sekcija.

Uz upis zajma najznačajnija manifestacija djelatnosti Društva jest sudjelovanje članova u izbornoj kampanji za Narodnu skupštinu i Vijeće naroda. Šest grupa književnika, prosječno po četvorica u grupi, obišli su tada Istru, Dalmaciju, Liku, Baniju, Slavoniju, Bjelovarsku oblast, Varaždin i Čakovec i priredili ukupno 28 književnih večeri.

U okviru kampanje u čast izbora, na književnoj večeri saveznog značaja, održanoj u Skoplju, Društvo je zastupao Gustav Krklec.

Članovi Društva također su uzeli živog učešća u predizbornoj kampanji za biranje zastupnika u Sabor naše Republike. Priredili su u Zagrebu reprezentativnu književnu večer, a u istom okviru priređena je i književna večer u gradu Vukovaru.

Od posjeta koje je organiziralo naše Društvo, a pridajemo mu prvorazrednu važnost, nedavna je posjeta grupe književnika: P. Rismonda, V. Kaleba, Š. Vučetića, S. Novaka okrugu Buje u zoni B Trsta. Prvi put su u Titovoj Jugoslaviji naši književnici došli među taj svijet vjekovno potlačivan i odnarođivan. Prvi put su posjetili, zajedno s P. Rismondom, članom našeg Društva, pripadnikom naše talijanske manjine, kraj u kojem se naša riječ gušila svim sredstvima, a gdje danas ta riječ živi u novom kulturnom i političkom poletu u bratskim vezama s kulturnim napretkom tamošnje talijanske manjine. Ovaj pionirski posao trebat će učvrstiti i produbiti, jer će ovaj živi i neposredni kontakt donijeti zaista vrijednih rezultata.

Društvo je preko svojih predstavnika P. Šegedina i D. Tadijanovića uzelo učešća na Rijeci i Opatiji u značajnoj proslavi 80-godišnjice Viktora Cara Emina, i isto tako na Rijeci preko Gustava Krkleca u proslavi sedamdesetogodišnjice života našeg člana Nikole Polića.

U ovoj godini Gradski komitet Partije uz pomoć našeg Društva i Udruženja dramskih umjetnika organizira u okviru najšire popularizacije naše nacionalne kulture šest književnih večeri i tri matineje. Kroz tih šest književnih večeri podijeljenih na Hrvatski preporod i početak romantizma, Od romantizma do realizma, Realizam, Hrvatska moderna, Između dva rata, Suverena hrvatski književnost, dobit će se (uz uvodno predavanje) kratak presjek razvoja naše književnosti do današnjih dana. Tako će se, kao preko nekog kratkog literarnog kursa, i oni naši radni ljudi, koji nemaju prilike da se pozabave upoznavanjem naše literature, moći na najlakši i najjednostavniji način upoznati s njenim osnovnim pravcima i vrijednostima. Pošto će uvodna predavanja biti pisana, i pripravljen ostali materijal, ove književne večeri ili matineje, mogli bi koristiti svi naši veći kolektivi, kako u samom Zagrebu, tako i po svim našim gradovima u Republici.

Slična uloga dodijeljena je i matinejama, kojih će u istom okviru biti tri. Prva je posvećena stvaralačkom radu Ivana Gorana Kovačića, druga starijoj Hrvatskoj lirici ,a treća savremenoj jugoslavenskoj poeziji. Radove na matinejama, kao i na književnim večerima čitat će naši umjetnici-glumci i tako će se i s te strane početi i kod nas posvećivati više pažnje umjetničkom čitanju i recitiranju.

U njegovanju i produbljivanju bratstva i jedinstva među narodima, naše Društvo preko grupe članova koju su sačinjavali G. Krklec, D. Tadijanović, D. Cesarić, M. Franičević, N Simić i J. Barković, posjetilo je bratsku republiku Bosnu i Hercegovinu. Osim književnih večeri u Sarajevu i Mostaru, književnici Hrvatske posjetili su jedno od naših najvećih gradilišta u zemlji — hidrocentralu Jablanica i za taj borbeni radni kolektiv dali svoju književnu priredbu.

U toku 1950 g. gostovali su u našoj Republici književnici Slovenije i Srbije. Književnici Slovenije Matej Bor, Pavel Golija, Anton Ingolič, Mira Pucova-Mihalič i Milan Šega, priredili su književno veče u Zagrebu i u Rijeci, a književnici Srbije D. Maksimović, E. Finci, O. Davičo, M. Lalić i T. Mladenović dvije književne večeri u Zagrebu, tri u Splitu i jednu u Šibeniku.

U okviru međurepubličkih posjeta u ovoj godini moći ćemo pozdraviti predstavnika Društva književnika Bosne i Hercegovine, koji će uzvratiti posjet našoj Republici. Također će naše društvo po svojim predstavnicima uzvratiti posjet bratskoj Republici Srbiji.

Ovi međurepublički posjeti, osim svoje značajne manifestacije bratstva i jedinstva, i osim cilja, da najšire slojeve čitalaca upoznaju s literarnim stvaranjem u drugim republikama, imaju još zadatak, što tješnjeg povezivanja samih književnika, te upoznavanje ljudi, krajeva i velikih radilišta u drugim republikama.

Osim ovih javnih manifestacija, društvo je uzelo vidnog učešća u dvije značajne prošlogodišnje kulturne manifestacije. U proslavi petstogodšnjice Marka Marulića i na prvom Dubrovačkom festivalu. Grupa naših književnika: S. Kolar, M. Franičević, P .Šegedin, D. Tadijanović, D. Cesarić, Š. Vučetić, V. Popović i G. Vitez prisustvovala je proslavi u Splitu, kao i otkrivanju spomen ploče u Nenčujmu na otoku Šolti, gdje je Marulić boravio neko vrijeme.

Na Dubrovačkom festivalu, kulturnoj priredbi prvog reda, na kojem će se u buduće sve bolje i uspješnije reprezentirati naša najstarija umjetnička djela, sudjelovali su u organiziranju i naši članovi. U dane festivala učestvovali su na sastancima s inozemnim kulturnim radnicima S. Kolar, E. Šinko i P. Šegedin. Prisutni inozemni književnici izrazili su posebnu želju, da se takvi sastanci održavaju u Dubrovniku svake godine, a osobito u vrijeme Dubrovačkog festivala.

Predavanja i diskusije, kojih ima priličan broj, drže naši članovi u raznim prilikama i u raznim mjestima. Tu prednjače E. Šinko, M. Franičević, P. Šegedin, V. Popović, M. Kombol, Š. Vučetić, V. Kaleb, V. Zaninović i J. Pavičić. Četvorica naših književnika rade u Umjetničkom savjetu Jadranfilma i tako na najefikasniji način pomažu razvoju našeg filma. Zatim, nekoliko naših članova rade u kazališnom savjetu NRH, savjetu Pionira NRH, a da posebno i ne ističem rad i funkcije u partijskim i frontovskim organizacijama.

Visoko priznanje za ovakav svestran rad dao je našim književnicima i naš narod, birajući druga J. Horvata za poslanika u Vijeće naroda, te za zastupnika u Sabor NR Hrvatske druga Miroslava Krležu i Juru Franičevića, a za zamjenike poslanika u Vijeće naroda S. Dončevića i J. Barkovića, te za zamjenika zastupnika u Sabor NRH Boženu Bogović.

Unutarnji društveni rad odvija se preko plenuma. Plenumi se održavaju redovno jedamput mjesečno. Na njima članstvo tretira praktične društvene probleme, kao i pitanja iz političkog, odnosno umjetničkog sektora. Ovakav rad plenuma, uz stručni rad u sekcijama, pokazuje da je to najbolja forma kojom se može obuhvatiti cjelokupni rad Društva.

Što se tiče objavljivanja originalnih radova članova i kandidata, ova godina plodnija je nego što su to bile one prošle. To možemo zaključiti bacivši letimičan pogled na djela koja su već objavljena ili izlaze iz štampe ovih dana.

Poezija: S Berberski: Za kišom bit će duga; D. Cesarić: Pjesme; M. Franičević: Graditelji života; M. Franičević: Dani; Ž. Jeličić: Koliba u inju (poema); Š. Novak: Glasnice u oluji; N. Polić: Pjesme; D. Šnajder: Znoj za čelik; O. Šolc: Noć (poema); T. Ujević: Rukovet; S. Vitez: Pjesme.

Proza: V. Desnica: Zimsko ljetovanje; V. Jelić: Đukin đerdan; V Jelić: Ljudi kamenjara; V. Kaleb: Ponižene ulice (roman); M. Nožinić: Nikola Demonja, I dio; J. Sekulić: Četrdeset i četvrta (roman); A. Stipčević: Na granici; E. Šinko: Pripovjetke.

Drama: R. Filipović: Zasjede; R. Filipović: Pauk; R. Filipović: Za kruhom; D. Gervais: Brod je otplovio; M. Matić-Halle: Teške sjene; S. Mihalić: Patent; O. Ramous: Posebno izdanje; J. Loboda-Zrinski: Polip (igrokaz); J. Loboda-Zrinski: Raspjevana zemlja (igrokaz).

Omladinska literatura: A. Dean: Veliki dan; D. Ivanišević: Kotarica stihova; Z. Kolarić-Kišur: Zimska priča; J. Pavičić: Stoljetni kalendar; J. Pavičić: Kamena kolijevka; D. Oblak: Razgovor o Titu; D. Oblak: Kraj logorske vatre.

Kritika i eseji: Ž. Jeličić: M. Držić, pjesnik sirotinje; Š. Vučetić: O našoj dramsko-kazališnoj kritici; R. Marinković: Dramske kritike.

Libreto: D. Anđelinović: »Mile Gojsalić«.

Kako vidimo, najplodnija djelatnost poslije rata! A kad još k tome dodamo, da su baš u prošloj godini mnogi ovdje nespomenuti drugovi, započeli radom na svojim novim djelima, onda vidimo da je stvaralački polet (čak i kod onih članova, koji su poslije rata proživljavali stvaralačku krizu) dobio novi zamah.

Odmah na početku ovog kratkog pregleda, htio bih naglasiti značajnu činjenicu, da naši članovi sve više pokazuju tendenciju napu.tanja teme isključivo iz prošlosti i perioda NOB-e i da s uspjehom zahvaćaju problematiku današnjice. Istina, tu se mogu bilježiti tek prvi koraci, u poeziji više nego u ostalim radovima književnosti. ali prvi rezultati su tu, novi tereni osvajaju se, iako pomalo i postepeno.

No, iako su prvi rezultati tu, iako se pošlo dobrim putem, ipak taj tempo prelaza na savremene teme izgleda suviše bojažljiv i spor, te ni iz daleka ne održava one napore koje čine naši radni ljudi. I dok je s jedne strane minula opasnost od sablona novije sovjetske literature, dotle još većina naših članova ne žive u neposrednom dodiru s graditeljima novog života. Zato stalna i najvažnija briga svih naših članova mora i u novoj godini biti — pronalaženje puteva i formi što neposrednijeg dodira s našim radnim ljudima i njihovim djelima. Taj kontakt potreban je i zbog pronalaženja savremenih sižeja a isto tako da taj dodir neprekidno nadahnjuje pisca u njegovom cjelokupnom stvaralačkom radu.

S kakvim zadovoljstvom može danas svaki naš član konstatirati da je sloboda umjetničkog stvaranja kod nas produbljena baš kao posljedica razgolićavanja informbirovštine ,koja je osobito na području literature dala opasne i lažne klišeje, koji koče razvoj i pojedinca i ljudskog društva uopće.

Djelatnost naših članova očitovala se i u suradnji u »Književnim novinama«. Iako ta suradnja nije bila sistematska, ipak se ne može podcijeniti .Krivnja, da ta veza nije bila bolja, leži na našoj republičkoj redakciji, koja se često mijenjala i koja se na poslu nije mnogo zalagala. Od kako su postale list nezavisan od Saveza, i, s tim u vezi ,od kako su dokinute i republičke redakcije, mislim da će suradnja sa strane naših članova tendirati ka slabljenju. Zato bi ovom problemu i redakcija »Književnih novina« i naše Društvo trebali posvetiti ozbiljnu pažnju, da do ove pojave ne dođe, tim više, što su se u našoj Republici »Književne novine« toliko afirmirale, da su postale dnevna potreba svakog čovjeka koga i malo interesiraju književna i ostala kulturna pitanja.

Kao završnu točku aktivnosti naših članova ne možemo mimoići uspjehe i napore u prevodilačkoj literaturi. Ovdje i ne možemo spomenuti sve ono, što su kroz prošlu godinu preveli naši članovi, ali iz kratkog osvrta moći će se dobiti slika o živoj djelatnosti. Evo da spomenemo samo značajnije:

D. Ivanišević: (Pjesme Garcia Lorke i Loldoni: Krčmarica Mirandolina) D. Anđelinović (Shakespeare: »Adonis i Venera« i »Soneti«), J. Benešić (Jastrun »Mickiewitzs«. Tuvim »Stihovi«, Slovacki »U Švicarskoj«), T. Ujević (Walt Wittman »Vlasti trave«, nekoliko pjesama Poa Verhaerena, te Condradov roman »Lord Jim«), G. Krklec (pjesme Gorkoga, Ljermontova, Goethea, Župančića, Bloka, Prešerna), D. Cesarić (pjesme Gorkoga, Ljermontova, Goethea, Heinea, Jesenjina i Leopardija), D. Tadijanović (pesme Goethea i Hoelderlina), S. Šimić (nekoliko pjesama Bert Brechta i Rilkea), G. Vitez (Bagrickog »Pjesma o Opanasu«, pjesme Gorkoga i Ljermontova), V. Kovačić (nekoliko pjesama Heinea), Kušan (Grosman Stjepan Valjčugin«, Kuprin »Novele«, Kuprin »Priča za djecu« i L. Tolstoj »Hadži Murat«). I-Hergešić Mérimée »Colomba«, »Žena je đavo«. »Nebo i pakao«, Molière »Kaćiperke«, »Ženidba na silu«).

★

Posle referata razvila se veoma živa diskusija, u kojoj su učestvovali književnici Novak Simić, Vlado Popović, Mihovil Kombol, Marin Franičević, Ervin Šinko, Grigor Vitez, Joža Horvat, Petar Šegedin i Stjepan Perović.

U novu upravu Društva izabrani su sledeći književnici: Ivan Dončević (pretsednik), Marin Franičević (prvi potpretsednik), Vlado Popović (drugi potpretsednik), Živko Jeličić (prvi tajnik), Grigor Vitez (drugi tajnik), Šime Vučetić (blagajnik); Dobriša Cesarić, Vjekoslav Kaleb, Gustav Krklec, Miroslav Krleža, Novak Simić, Petar Šegedin, Dragutin Tadijanović.

Na kraju su poslati telegrami Centralnom Komitetu KPJ i drugu Titu, kao i pretsedniku vlade N. R. Hrvatske drugu Bakariću.

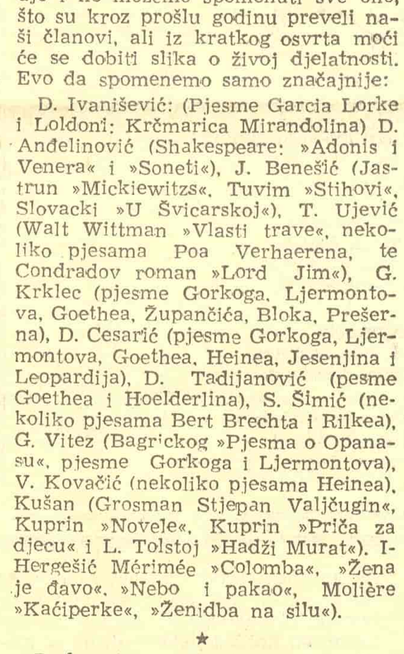

Dušan Ristić: Ilustracija za Držićevog »Dunda Maroja« u izdanju »Jugoslovenske knjige«

Božena Vilhar: Suma

„Miscellanea"

prvo posleratno izdanje Državnog arhiva u Zadru

Državni arhiv u Zadru objavio je ovih dana prvi svezak »Miscellanea«, zbirke koja će izlaziti kao redovna godišnja publikacija arhiva. Objavljeni svezak donosi 62 dokumenta na izvornom jeziku: latinskom, italijanskom, nemačkom i hrvatskom. Hrvatski dokumenti transkribovani su s izvornika pisanih sa tri pisma: glagoljicom, bosančicom i latinicom. Razdoblje, iz koga potiču dokumenti, obuhvata osam vekova (XIII—XX).

Sadržaj dokumenata izrazio je nastojanje da se donese što više isprava koje će ilustrovati opšte prilike pod kojima su živeli naši ljudi u raznim istoriskim epohama. Kao uklesani u svoje dokumente pred očima čitaoca se nižu plemići, biskupi i opati naših primorskih gradova, monasi i popovi glagoljaši; mletački providuri, knezovi i kapetani, kotarski, lički i bosanski; paše, begovi i age, zlatari i ostale zanatlije; lekari, činovnici, seljaci, kmetovi, Jevreji, Cigani, Vlasi itd. U svesci je objavljen i dokumenat-ugovor kojim Petar Hektorović nabavlja svoj poznati »Tvrdalj« kao i popis predmeta iz zaostavštine šibeničkog naučnika Fausta Vrančića, kao i isprave koje govore o pisanju, kupovini i prodaji glagoljskih rukopisa i knjiga.

»Miscellanea« su uređena pod rukovodstvom upravitelja zadarskog arhiva dra Stjepana Antoljaka. Dokumente su prepisali arhivisti gd Mirko Zjačić i dr Ante Strgačić, koji su ih ujedno popratili nizom vrlo korisnih beležaka, koje same za sebe pretstavljaju ogroman i kritičan istoriski rad.

Anegdote o našim književnicima

Čika - Ljubin loz

Kao i svaka druga malo bolja varoš u Srbiji, i Valjevo je imalo svoj listić, »Valjevske novine«. Izdavao ih je Jovan Molnar i štampao u svojoj maloj štampariji koja je bila smeštena u sobi iza njegove knjižarnice. Nekoliko sanduka slova, jedna presa u zadnjoj prostoriji, dva-tri rafa knjiga i toliko kancelariskog materijala u prednjem delu dućana, — to je bila knjižarnica i štamparija Jovana Molnara, a u isto vreme i uredništvo i administracija »Valjevskih novina«, i nezvanični klub valjevskih intelektualaca, i čitaonica ...

Tu su dolazili profesori, učitelji, i poneki od mladih činovnika da pročitaju novine i izmenjaju misli. Molnar, davno posrbljen potomak Slovaka, bio je društven i uvek dobra raspoloženja, a u dućanu je uvek bilo poviše srpskih listova i po koji inostrani. Sve je to privlačilo ljude.

Ljubormir Nenadović svraćao bi često Molnaru, obično pred podne i pred veče, donosio poštogod za »Valjevske novine« koje su izlazile jednom nedeljno i koje su se opštom mobom uređivale i popunjavale. Čika-Ljuba, između ostaloga, vadio je iz »Noje fraje prese« spoljnopolitičke vesti i u nekoliko rečenica saopštavao ih u »Valjevskim novinama«.

Pošto razgleda prispelu štampu, Čika-Ljuba bi se ko zna po koji put latio novoga broja »Valjevskih novina« i komentarisao pojedine člančiće i vesti, pa bi obično rekao, ako bi se u društvu desio kakav novajlija:

— Nema, onoga (to mu je bila uzrečica), boljega lista u čitavom valjevskom okrugu od ovih naših novina! Ima, brate, čovek šta da pročita! Naročito im je dobar politički pregled; vidi se da to radi nekakav iskusan diplomat i jak političar!

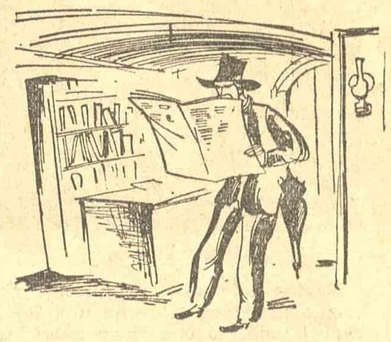

»Valjevske novine«, naravno, bile su tada jedini list u valjevskom okrugu.

Između ostaloga, one su donosile i izveštaj o izvučenim srećkama klasne lutrije.

Jednom, uleto, Čika-Ljuba ostavi kaput na stolicu, pa za trenutak izide. Molnar, koji je baš slagao brojeve izvučenih lozova, izvadi krišom njegov port-mone, pogleda broj njegova loza i složi ga kao da je čika-Ljuba dobio poveći zgoditak. Otštampa s tim brojem nekoliko primeraka novina, pa ga zatim ukloni iz sloga, a onih nekoliko primeraka sa Čika-Ljubinim zgoditkom stavi na tezgu kao obično, na raspoloženje posetiocima.

Posle podne naiđe Čika-Ljuba i počne da čita novine. Kad dođe do lozova, izvadi svoju sreću, uporedi je s novinama, uzvrpolji se, pa će malo posle reći Molnarovom šegrtu:

— Da doneseš, onoga, svima pivo! Ja častim!

Posle je otišao u kavanu, i tamo sve častio.

Molnar, međutim, ukloni one lažne primerke, i stavi na tezgu prave.

Sutradan, kad je Čika-Ljuba ponovo uzeo u ruke novine, on ne nađe u njima svoj broj. Počne trljati oči i čuditi se kako mu se moglo pričiniti da je dobio zgoditak.

Svi se stanu smejati. Čika-Ljuba se doseti da je to Molnarova ujdurma i smisli kako će mu vratiti milo za drago.

O pazarnom danu ude jedan seljak u Molnarov dućan da kupi taksenu marku, i to od deset dinara, jer je retko koje bila potrebna tako krupna marka. Malo posle drugi seljak opet zatraži marku od deset dinara. Kad dođe treći, Molnar poče da se raspituje i seljak mu objasni da njih petorica imaju u sudu neku veliku parnicu zbog koje im svakom treba taksena marka po deset dinara.

Molnar na to skupi sve pare koje je imao i kupi taksenih maraka.

Ali se kupci više ne pojaviše.

Kad se Molnar sutradan požalio kako je sve pare uložio u taksene marke koje mu možda godinama neće niko zatražiti, Čika-Ljuba će dobroćudno reći:

— Ja, desi se tako čoveku maler pa se prevari. Eto, i ja sam se onomadne zabunio s onim lozovima.

Sad tek nastane smeh.

Čika-Ljuba, naime, bio se dogovorio s onim seljacima i tako vratio Molnaru milo za drago.

Posle je molio činovnike iz Monopola te su nekako našli načina da se Molnaru vrati pedeset dinara, velike pare za ono vreme!

Nikako da ugodi

Đura Jakšić voleo je teferič. Naročito je rado odlazio na Savu, s proleća ili s jeseni, kod Gošpara koji je držao kavanu »Kragujevac«. Tamo bi sedeo pred kavanom gledajući onaj metež na pristaništu i saobraćaj, ili bi se zaneo daleko u daljinu, preko vode.

Jednom ga upita neki prijatelj:

— Šta radiš, gospo'n — Đuro?

— Eto, ugađam, ali nikako da ugodim! — odgovori on

— A šta to ugađate?

— Pa, eto sišao sam ovamo još po ručku da pijem malo vina sa kiselom vodom, ali

nikako mi ne polazi za rukom da ispijem i vino i vodu, pa da krenem. Čas mi pretekne vina, pa poručim još vode, a čas mi ostalo vode, te moram da tražim još vina. Grdno sam se zabrinuo kako ću najzad da rešim ovo pitanje.

H. MAGLANOVIĆ

Nova knjiga Mihalja Majtenjija

U izdanju novosadskog preduzeća »Bratstvo—Jedinstvo« izašla je nova zbirka pripovedaka i crtica poznatog vojvođanskog mađarskog pripovedača Mihalja Majtenjija »Vrelo tle«. Knjiga je podeljena u četiri ciklusa prema razdoblju koje obuhvataju, a zadnji i prema postanku, pošto su u njemu sadržajne neke Majtenjijeve pripovetke napisane pre rata.

Prvi po redu ciklus, koji nosi naslov cele knjige, sadrži tri pripovetke iz doba hortijevske okupacije. Prva, čiji je naslov ujedno i naslov knjige i ovog ciklusa, »Vrelo tlo«, prikazuje odnos jednog prosečnog Mađara prema novim gospodarima. Sin starca je komunista i pošto mu uđu u trag mora da beži. Okupator hapsi oca umesto sina i u logoru se u starom čoveku budi osećanje pripadnosti sinu i porobljenom narodu. Druga pripovetka, »Baba«, daje lik stare žene, udovice radnika poginulog za komunizam još u mađarskoj revoluciji 1919. Pripovetka »Na kapi im crvena zvezda« je kratka karakteristika malograđanina, koji čak u delima partizana koji se događaju u njegovom gradu hoće da vidi samo čin engleskih padobranaca.

Drugi ciklus, »Novi život«, sadrži sedam crtica iz posleratnog života Mađara u Vojvodini. Majtenji u ovim crticama ostaje donekle na površini, sukobi, gde ih ima, više su spolja naslikani, zadnja, »Živa voda«, opis radova na kanalu Dunav—Tisa—Dunav, ima sve elemente reportaže, ali i ovde dolazi do izražaja Majtenjijev pripovedački dar i sposobnost da primeti ono što je bitno, naročito u crtici »Brkovi«, sceni iz lokalnog voza u Bačkoj.

Ciklus »Prošlost Bačke« obuhvata tri pripovetke iz života kubikaša, zemljoradnika koji nisu mogli da žive od svoje zemlje i zbog toga krampom i ašovom, često u velikim grupama, krstarili Vojvodinom, ne bi li našli privremenog zaposlenja kao građevinski ili željeznički radnici. Za njima se odmah pojavljuju i sitni kapitalisti, krčmari i trgovčići, koji idu za njihovim grupama i uspevaju da novac, tek primljen, opet izmame iz njihovih džepova. Majtenji sa puno poznavanja života crta te sudbine. Najsnažnija je pripovetka »Barabe« (tako narod Bačke i Banata naziva ove lutajuće radnike, često vrlo neprijatne za krajeve gde ih mnogo ima) u kojoj je data tragedija takvog jednog čoveka koji skrhan od starosti i bolesti ne može više da izdrži tegobu skitničkog života, a ne zna kako posle da izdržava svoju porodicu.

U ciklusu »Potonule godine« pisac se pokazao sa svoje najbolje strane. Slikajući mali vojvođanski grad, vašare, prodavce noževa kojima se kasnije ubijaju pijani momci, krčmu, malograđanski stan, zanatlije koji ne mogu da žive od svog zanata, kroz svaku rečenicu pokazuje ljubav i razumevanje za ljude, jer oni nisu krivi za svoju sudbinu, težak život ih je terao u pijanstvo i tuče. Tu se Majtenji pokazuje kao dobar poznavalac života, pisac koji ume da iskoristi sve mogućnosti svog jezika, duhovit pripovedač, jednostavan i zanimljiv u svojim ostvarenjima.

U tome, da i Majtenjiu bolje polaze za rukom teme iz rata, a naročito predratne, problem je zajednički i za mnoge naše pisce na srpskom jeziku. U svakom slučaju, ova nova zbirka kraćih proznih dela Mihalja Majtenjija svedoči o njegovim ozbiljnim književnim kvalitetima i time i o ne samo relativnoj vrednosti literature vojvođanskih Mađara, koja u našoj zemlji ima sve uslove za normalan razvitak.

Ivan IVANJI

KNJIŽEVNO VEČE ITALIJANSKIH PISACA NA RIJECI

kulture u Rijeci održali su mladi pisci, pripadnici italijanske nacionalne manjine, književno veče za italijanske učenike srednjih škola i tehnikuma. Svoje radove čitali su Đakomo Skoti, Serđo Turkoni, Karlo Bilić, Nirvana Traveu, Aleksandro Jurčić i Jelenić. Prisustvovalo je preko 200 italijanskih omladinaca.

BIBLIOGRAFIJA

Katul-Propercije-Tibul: Iz lirike starog Rima, pesme. Preveo Nikola Šop. Izdanje Državnog izdavačkog poduzeća Hrvatske »Zora«, Zagreb 1950, latinicom, str. 102, cijena 31 din.

Gorki: Pjesme. Preveli: Dobriša Cesarić, Grigor Vitez i Gustav Krklec. Izdanje Državnog izdavačkog poduzeća Hrvatske »Zora«, Zagreb 1950, latinicom, str. 51, cijena 19 din.

Hans Fallada: Svatko umire sam, roman. preveo Vlatko Šarić. Izdanje Državnog izdavačkog poduzeća Hrvatske »Zora«, Zagreb 1950, latinicom, str. 627, cijena 148 din.

Vladimir Nazor: Eseji, članci, polemike. Izdanje Državnog izdavačkog poduzeća Hrvatske »Zora«, Zagreb 1950, latinicom, str. 472, cijena 140 din.

J. Kozarac: Među svjetlom i tminom, roman. Izdanje »Novog pokoljenja«, Zagreb 1950, latinicom, str. 167, cijena 29 din.

Živko Jeličić: Marin Držić — pjesnik dubrovačke sirotinje. Izdanje »Novog pokoljenja«, Zagreb 1950, latinicom, str. 63, cijena 20.50 din.

Čitaoci nam pišu

DA NE ZBUNJUJEMO DECU

Izgleda ponekad upadljivo kako pojedina preduzeća, koja izdaju knjige za decu, ne nastoje da uzajamno usklade svoj rad i da budu dosledni u pripremi dečje literature. Evo nekoliko primera te nedoslednosti.

U »Poletarcu« br. 3 (novembar 1950) objavljena je, kao narodna pesma, pesmica »Tašun, tašun«, a poznato je da je tu pesmu napisao čika Jova Zmaj (vidi i jedno od njegovih izdanja: Jovan Jovanović-Zmaj »Našoj deci«, Novo Pokolenje — Zagreb, 1950 str. 8), s jednom razlikom što se »tašun« ponavlja kao »taši, taši«.

Bukvar za I razred osnovne škole od Branislava Jankovića i Branka Veljkovića (Znanje — Beograd, 1950) sadrži svega tri vežbanja sa potpisom autora, dok su sva ostala štiva bez potpisa, tako da bi se na taj način moglo s pravom i logično pomisliti da su im autori sami sastavljači bukvara. Na str. 82 dato je, na primer, štivo pod naslovom »Starac i jabuka« bez potpisa. Međutim, ova je stvar objavljena baš i u pomenutom br. 3 »Poletarca«, nešto izmenjena, ali sa potpisom Lava Tolstoja. U istom bukvaru, na str. 77, nalazi se i poznata pesmica »Zima« (»Zima, zima! E, pa šta je«...) opet bez potpisa, iako ne bi bilo na odmet da deca znaju ko je autor, a ni Zmaj-Jova ne bi imao, verovatno, ništa protiv toga da mu se ime objavi u savremenom bukvaru pored, na primer, Gvida Tartalje (str. 83), ali bi svakako bio protiv toga da neupućeni njegovu pesmu ovako pripisuju sastavljačima bukvara!

Ovakve i slične pojedinosti, koje će pozvaniji svakako više zapaziti, moraju zbuniti decu, jer zbunjuju i nas starije kad treba da ih objasnimo.

Ratko FILIPOVIĆ

UREDNICI

Dušan Kostić, Tanasije Mladenović, Jovan Popović

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE
Za našu zemlju na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara

Za inostranstvo na 3 meseca 65 dinara, na 6 meseci [illegible] dinara a godinu dana 260 dinara

Broj čekovnog računa 102-9032020
Pošt. fah redakcije 617
Poštanski fah administracije 629

Rukopisi se ne vraćaju

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štam parija »Borba« Beograd, Kardeljeva 31.